॥श्रीकृष्णायनमः॥वंदे श्रीवल्लभाचार्यान्पुष्टिमार्गप्रवर्तकान्॥यत्कृपालेशमात्रेणकृतार्थाःस्युःकलौनराः॥१॥माया
वादमहान्धकारदलनःसद्भक्तिसंस्थापकः श्रीकृष्णास्यमुखेन्दुरेवजगति श्रीवल्लभाख्योभवत्॥जीवोद्धारकृतेजग
द्गुरुतरस्सेव्योऽखिलैर्वैष्णवैर्ध्यायेलक्ष्मणदीक्षितस्यतनयंगोपेशपुत्रप्रियम्॥२॥जीवानांकृपयाकर्मप्रकृतिगुणवृ
तस्वात्मनांमंगलायसंसारांधंतमोऽस्यन्निजपदभजनस्येक्षणंसंददन्यः॥स्वामिगोभिःपरेशोव्रजजनसुखदोव
ल्लभस्यालयेभूद्वंदेतंविठ्ठलेशांजनशरणपदंसर्वकामप्रपूरम्॥३॥येनेतिनेतिगदतिश्रुतिरात्ममूलंयत्पादकल्पतरु
मेवशिवाजमुख्याः॥ध्यात्वाभवन्सकलकारणकारणंतंभक्त्यैकगम्यमभवंयदुनाथमीडे॥४॥श्रीकृष्णंराधिकाका
न्तंमेघश्यामंमनोहरम्॥वंदेपीतांबरंपद्मलोचनंनंदनंदनं॥५॥श्रीराधांकृष्णचंद्रस्यप्रियांविद्युन्निभांरमाम्॥धात्री
रमाशिवादीनांकारणंपरमांभजे॥६॥वंदेकृष्णंसच्चिदानन्दगात्रंराधाकांतंराधिकायांरतंवै॥बर्हापीडंवेणुनादेन
गोभिर्गोपैःसाकंमोदयन्तंव्रजेमाम्॥७॥निष्यानीयसुतधनसुहृद्देहगेहकुटुंबसंप्राप्यैकोन्तरनखमितंदुःख
जालंस्मयद्रोः॥ज्ञात्वाचार्यैर्मधुरमुरलीनादयुक्तेःपवीदेश्रीकृष्णाख्येभजनसरसींपूर्य्यमानांप्रतस्थे॥८॥
कृष्णेन्दुलीलाकिरणाननादिसंसारघोरांधतमोरिपून्वे॥आत्मार्णवोल्लासकरान्नमामिसुखप्रदान्भक्तचको
रपेयान्॥अन्योन्यभाग्यैर्यौभेजेकृष्णयोःश्रीशयोरहम्॥वक्ष्येगांधर्व्यमुद्वाहंरुक्मिणीमंगलाह्वयम्॥१०॥
मायागुणारूढमदधीकाहंकृष्णस्यपरात्परस्यवै॥भैष्म्याश्चपाणिग्रहणानुवर्णनंमायांगुणातीततरांह्यलौकि

यद्यप्यहंमन्दमतिस्तथापिभक्त्याकृतंरमाकृष्णविवाहवर्णनम्॥भविष्यतीशांघ्रिसरोजतत्त्वंययोर्वेदविदोपिना
विदन्॥सदिसविनांसतांसुदंभंडवरोक्तिवद्धवम्॥१२॥भूमौयद्यपिदुर्जनायमसमाप्तिष्टन्तिदोषेक्षणाःकुर्वंत्य
१ पिनिजात्मदेववचमागःकृष्णापयामेउनम्॥सर्वार्थसिद्धिकंस्तदुरितारिंकृष्णभक्तिप्रदंसमरंजूकन्येशायुताःस्त्यजंति
किमहोदेहनराःस्पष्टं॥१३॥मंदःकवीनांहरिलेविनायज्ञःप्रार्थीगिमिथ्यामुपहास्यतामहम्॥उदग्ररम्यीहफलवि
मोहतःखर्वयियथोद्बाहुरलोसमीहया॥१३॥मूकंकरोत्याशुकविंयथाध्रुवंपंगुंगिरिंलंघयतेरुणंयथात्॥यस्य
कृपातंव्रजराजनन्दनंवंदेसदानन्दतनुंरमापतिम्॥१४॥महाब्धिपालोप्यमृतायसानेःपातोपिसुभ्रातृकराभवे
भ्रूणाम्॥भ्रमात्रघातोणिसुखायतेयतानुकंपघातंप्रणमाम्यहंहरिम्॥१४॥तद्वाचामुपयोगपवजनतापापाप
हायत्रवैश्लोकेश्लोकमबद्धवत्यपिहरेःकृष्णस्यसच्चितनोः॥कीर्त्यैकान्यभिधेयकानिसुधियःशृण्वंतिगायंति
तन्नित्यंमोदयुतावदंत्यहमतःप्रोत्साहितस्तद्ब्रुवे॥१५॥राजासीद्भीष्मनामाखिलरिपुभयदःकुंडिनेशोविदर्भे १
देशेवीरोमहात्माधनदजलपतीन्द्रादिभिर्लोकपालैः॥तुल्यैश्वर्यःप्रजानांविधुरिवसुखदःसर्वशास्त्रार्थवेत्ता
ब्रह्मण्यःपुण्यशीलोनिखिलनिगमगःकृष्णसेवानुरक्तः॥१६॥रुक्मीधारोनुजोरुक्मरथइतिततोरुक्मबा
हुश्चरुक्मकेशोयोरुक्ममालाविषयविषरताःपंचपुत्रास्तुतस्य॥आसन्कृष्णारयोवैहृदयदमरतस्येन्द्रियाणि
वदुष्टास्तेषामासीच्छसांत्याहरिहृदयगृहारुक्मिणीश्रीरिवाध्येः॥१७॥दृष्ट्वापुत्रींमुखजितविधुंकंजनेत्रांप्र

नोज्ञांसास्साल्लक्ष्मींमृदुतरतनुंभीष्मकोचिंतयद्वै ॥कन्येषाभखिलगुणवतीदोषहीनासुलक्ष्माकस्मैदेयेतिचहृदि मनसि
यदानारदतद्ददर्श ॥१८॥दृष्ट्वैवतंवेदविदांवरिष्टंमुनिंमहाभागवतंनृपेंद्रः ॥उत्थायपादौशिरसाप्रणम्यनिवेशयित्वाक
न्यसासनाग्र्य ॥१९॥प्रक्षाल्यपादौतद्यःसभार्याबिराजावहन्मूर्द्धनिगंधमाल्यैः ॥प्रसाधनीराजनतश्चदिव्यैर्हत्वातमर्बर्स
सुतंसुतर्प्य ॥१९॥एवंसमभ्यर्च्यपदौस्पृशन्मुनिंमुवाचभीष्मोभगवन्जनैःफलं ॥लब्धंमयादर्शनतस्तवप्रभोकरो
मिकिंस्वात्मरतस्यदीदीनधीः ॥२०॥ततःप्रसन्नोमुनिराशिषोददौशत्रुक्षयोराज्यसमृद्धितास्तुते ॥गोविप्रनारायण
पादसेवनेबुद्धिर्दृढाभीष्मनृपेंद्रसद्यशः ॥२२॥दत्वाशिषस्तंसमुवाचनारदोराजन्समास्तुत्यतवात्मजामिह ॥समा
गताहंत्वबलोकनायतांसंदर्शयेहोममपुरयातुलाम् ॥२३॥इत्थंसमाश्रुत्यमुनेर्वचोनृपउवाचपत्नींसनयांसमान
य ॥श्रुत्वाविदर्भेशवचोगृहांतरंजगामराज्ञीदुहितुःसमीपके ॥२४॥उवाचमातामुनयेप्रणामंकुर्वाद्रालुत्रिप
दारविन्यम् ॥स्पृष्ट्वास्वमूर्द्धाजिगदुत्तरंनेपतिंप्रदास्यसतुलंमुनींद्राः ॥२५॥साकृष्णपादांबुजलीनमानसहंसाविंद
र्भेशसुताज्ञयाप्रसा ॥धात्र्यासमंवंदितुमाययौमुनेःपादारविन्दंयदुनाथकाम्यया ॥२६॥नतोमुनेःसासमुपस
रुक्मिणीननामपादौकमलेवभार्गवम् ॥मुनिस्तुतामात्मसमानरूपिणींदृष्ट्वैवलीनष्टसुखवारिधावभूत् ॥२७॥
प्रेमाश्रुमंचन्पुलकावृतांगोद्रवन्मनागद्गदवाकविवर्णः ॥नैवाशकद्भीष्मसुतांसुरर्षिःसमीक्षितुंप्रेमसमुद्रमग्नश्च
॥२८॥ इतिश्रीद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचितेरुक्मिणीमंगलाकाव्येप्रथमःसर्गः ॥१॥धैर्य्यं

समालंब्य त तस्तु नारदो विदर्भराजेन्द्रसुतां विलोक्यसः॥ विभ्राजयंतीं ककुभःस्व इ॥भया मादाकुलातकयदा
ऽऽस्मे देवताम्॥१॥शचीश्वरीन्हीरतिवाच्यरूंधतीइंकुसलाघाःप्रतिमानवास्याः॥अलौकिकामेनुविभातिभीष्मजारमा
२ पराविर्यदुनाथशर्मणि॥२॥इत्थं विचिंत्याऽऽह मुनिस्तु रुक्मिणीं संस्तृणतोराजवरस्यसादरः॥कृष्णःपतिस्तास्तिसुते
सम्ःपरब्रह्माऽद्वयानन्तपरात्मयाद्भुतः॥३॥साक्षित्परानन्दतनुर्हदीघ्घरोनानावतारस्यनिदानमव्ययं॥वेदैःसमस्तो
निश्चय आत्मनामात्मास्वलेज्ञाःप्रकृतेःपरात्परं॥४॥गोपोव्रजे क्रीडतियोनित्रांसखीगोपैश्चगोभिर्व्रजराजनन्दनः॥म
नुष्यलीलो मथुरापुरेसदाश्रीद्वारिकायांन्टपलीलयानिजेः॥५॥भाद्रासिताष्टम्यजभेन्दजेदिनेत्रानीलुसुतोऽझगेवृषे
॥लग्नेतुलाहृयलिगेफ्टगूष्णभराहीगुरौलाभगतेद्धरात्रके॥६॥कारागृहेयोवसुदेवपत्न्यांजातोरित्रारेवजगदाप्यवा
दुः॥पीतांबरादिव्यकिरीटमालावतंसकांच्यंगदनूपुराव्यः॥७॥ततोनित्रीथेरिपुराजतोभरंभीतेननीतोजन
केनगोकुलम्॥तत्रांबसनन्द्रीव्रजराजमंदिरेलीलांखकीयांप्रकटीचकारयः॥८॥कंसेरितांतत्रवकीजिघांसयास २
मागताहालहालाविलस्तना॥वरांगनांकेविनिधायतंशिशुंदत्वास्तनंमुक्तिमवापदुर्लभाम्॥९॥ प्रेंखस्थितेगो
पकुमारकैर्वृतःपदाञ्चघाताच्छकटंन्ययातयत्॥नन्दांगणबालविनोदमाचरन्तृणावर्त्तमिरिंजघानखे॥
१०॥तस्येकदालालयतीमुखंप्रस्फलेकान्समस्तान्ददृशेविभ्रभतः॥निमील्यनेत्रेमृगलोचनात्मजंकृष्णंहृदालिं
ग्यतदासविस्मिता॥११॥मधुपुर्यांवासुदेवोनत्वार्थयदादरान्मुनिंप्रेम्णा॥कुरुसुतयोःसंस्कारंगत्वानन्दव्रजं

भगवन्॥१२॥इत्थंपुरोधावसुदेवनोदितोद्विजातिसंस्कारविधिंबलेशयोः॥कर्तुंब्रजेसायमुपागतोधितोगर्गोब्रजे
शेनतदर्थमर्थितः॥१३॥दृष्ट्वाथनंदपत्न्याश्चपलतरशिशुंचंचलावर्णशुभ्राभासंजीमूतकृष्णंमुनिरथपुल
कस्वेदकंपावृतांगः॥मुंचन्नेत्राम्बुधारांसुशिथिलहृदयःस्तब्धवाक्भिन्नवर्णोब्रह्मानन्देन्यमज्जत्सरिदिवजलधौ
नामरूपेविहाय॥१४॥सूर्यानन्तप्रकाशोविधुशतसुभगःकोटिकामप्रकामःसान्द्रानन्दामृताब्धीरुचिरघनतनुर्मेहिशास्त
स्यहन्त॥कान्तेकस्मादुपेतोब्रजभुविहृदयंकृष्णमालोक्यगर्गोवाणीमुक्तेतिलीनःपुनरमृतनिधौहृद्भवोगोचरेसः॥१५
॥धैर्यंधृत्वासबोधोब्रजपतितनयंनैकधातर्कयन्नतुकिंसद्भाग्यामरद्रोर्वननवकुसुमंकिंदृगंतर्भपुंजः॥सद्दसाचिंकि
मकाबहुसमयकृताहंमतेर्नाशकर्त्रीतित्वंवेदान्तवेद्यंकिमथनुकृतांप्रेमजन्मावनीयम्॥१६॥नन्देनोक्तोद्विजत्वंकुरु त ७
ममसुतयोर्नामियुक्तंद्विजातिसंस्कारंगुप्तमेवाहमितितंदनयोःकर्तुमासोग्रहेन्तः॥दृष्ट्वैवौतौकुमारौपरमसुखनिधी
गौरकृष्णौविहीनोहंजातोनामरूपात्किमर्थैःप्रकथयाम्यघनन्दयशोधाम॥१७॥मायातीताकृकर्माकृतिगुणवसतेः
सच्चिदानन्दमूर्त्तेर्नाहंनामास्यज्ञातुंप्रकृतिगुणमतिरस्तुसुतस्यक्षमोज्ञः॥इत्थंब्रूयांतदेमोरिपुभयचकितंमांवदिष्यं
तिगोपाःसाक्षद्ब्रह्मोपतितत्वाप्रणतिमकरवंचेन्महोन्तमेव॥१८॥यद्भासाभातिसूर्यानलविधुसहितंविश्वमंतर्बहिर्यत्पादौ
ध्यात्वामनोजंविधिशिवपुरुहूताद्यमीयुःसकामाः॥निष्कामाःप्रेमभक्तिंजयजयवचनैर्वेदमूर्द्धाचितौधिर्यःसोयंन
न्दसूनुर्ममकथमभवनेत्रयोर्गोचरोहो॥१९॥यस्माद्देषःपरस्याःप्रकृतिपरतरोवेदगुरुःसरामःस्वीयामाश्चर्यली

लोके अपि तिर्भुवने दर्शयन्नन्दपुत्रः॥ आत्मीयानां सुखाय क्षितिभरदनुजान्नाशयन्कालशास्त्यात्तस्मात्कृष्णस्य संवृत्तिः
निगदितमहं कर्म कुर्यां यथावत्॥२०॥ एवं विचार्य स ऋषिरीशयो रामकृष्णयोः॥ संस्कारमकरोत्सर्वं स्वस्तिवाचनपूर्व
कम्॥२१॥ सूक्ष्मालकावृतमुखाब्जमनोहरश्रीः शार्दूलदिव्यनखभूषितरत्नमालः॥ कांचीविराजितकटिर्वरनूपुरांघ्रि
३ गोपीमनोहरतिजानुकैश्चरन्यः॥२२॥ बद्धः कदाचिदुलूखलेन यान्यपातयतौ यमलार्जुनौ व्रजन॥ सूर्येन्दुतारो
दधिखंडसंयुतं मृत्भक्षणे लोकमदर्शयन्मुखे॥२३॥ नीलाम्बुदाभस्तडिदंबरावृतो वृंदावने यः स्वसहस्रकेलिभिः॥ वंशी
निनादैः सुखसक्तिचारयन्सरामो चति गोपबालकैः॥२४॥ वत्सेषु वत्साकृतिमागतं महादैत्यं जिघांसुं द्रुममपातयद्वने॥
कपित्थकानां चरणं प्रगृह्य तं यो लीलया गोपसुतैः सुत्रैः सुतः॥२५॥ यश्चैकदा गोपसुतैः सहाग्रजश्क्रीडन्यमुनासूर्यसुतांस्त
वत्सकान्॥ नीरंतटे पाययितुं बकासुरं प्रगृह्य चंचौ समदारयद्रिपुम्॥२६॥ वृंदावने तिरमणे भगवान्प्रभाते क्रीडन्सम
हि सखिभिः शायरूपदेत्यम्॥ गोवत्सपालगिलमाघ्नाज घानकंठे गत्वा दृशाथनिजवत्ससखीन्रराक्षत्॥२७॥ अचोर
यद्वत्सपवत्सकान्विधिर्यदा तदा गोकुलवासिनां मुदे॥ धातुस्तु मोहाय वभूव वत्सरं स्वयं यथा वत्ससखि वत्सरूपभृत्
॥२८॥ आशीविषं बहुसमैः कृतवासमर्कपुत्र्यां प्रसह्य भगवान्विमदं चकार॥ कृत्वा फणासु नटनं सुखयन्स्वकीयान्दा ३
वानलाद्व्रजमरक्षदसौ निशीथे॥२९॥ कृत्वा वेषं विचित्रं स्वललितमुरलिगायनाच्चारयन्गा न्हीं हींकारांश्च कुर्वन्स्त
रमरवनिताधैर्यमामोचयन्यः॥ दृष्ट्वा पुष्टाः सुतृप्ताः व्रजमिन दुहिंतुः शापयन्साद्वलोर्व्याः क्रीडन गोपालबालैः सु

सुखयतिसकलान्गोपगोपीजनान्स्वान् ॥३०॥ कंसेरितंगोपवपुर्धरं महोद्दैत्यंप्रलंबस्वजिघांसयागतम् ॥ छलान्महो·
द्धांसभृतारिरामकंजघानरामस्यकरेणयोऽवमम् ॥३१॥ गोपात्मजैः कामनयाफलस्ययः संप्रार्थितोरामयुतोययौत्वरम्
॥ लोकद्विषंरासभरूपधेनुकंहत्वाकरोतालवनंसुखस्थलम् ॥३२॥ गोपीनामात्महेतोर्व्रतहितबदिरात्कस्यउपःकालेकु
र्वतीनांहिकामंनिजचरणरतिंपूरयित्वाथगत्वा ॥ दीक्षाङ्गाखंस्वमित्रैर्निखिलभुवनराउन्नपाध्यापदेशात्तदारान्नंगृहीत्वा यमुनायां२
मखजनितमदंयोहरद्ब्राह्मणानाम् ॥३३॥ शक्रंगर्वधराधिरूढमनसं लोकेश्वरंवायुभिर्भुनैर्वारिधरैःक्षणाद्रूयकरैःस्थू
लास्मकोलालकम् ॥ वर्षन्तंव्रजविप्लुवायरूषितंयागध्वघोहरिः कृत्वागोद्धरणंस्वघोषसुखदोनिमानरहितंमेवाकरो
त् ॥३४॥ द्वादश्यां निशिपारणायचयमुनांस्नातुंप्रविष्टंबलाद्भृत्यःपाशभृतोनयद्व्रजपतिंबद्धांतिकेस्वामिनः ॥ तन्मोक्षाय
गतंपरेशमभयंगोपेशपुत्रंसुदादृष्ट्वाप्याशधरार्चयन्निपतिंकृष्णव्रजेशंतथा ॥३५॥ ब्रह्मेशेन्द्रजयाभिमाननगसंरूढाल
भ्रमानहाद्वृंदारण्यपुरंदरोग्र्यललनारत्नैःस्वगोपीजनैः ॥ रात्राविन्दुमरीचिनष्टतमसिस्वर्गंगनामोहयन्नेमकस्य ॥३६॥
पलाशिकाननवृतस्सूर्यात्मजायास्तटे ॥३६॥ गोपीनांरासलीलांसहमसुरमहनशंखचूडंवनेतन्मौलिस्थंरत्नमुख्यंबल
करकमलेयोर्पयत्पश्यतीनाम् ॥ कंसादिष्टंत्वरिष्टंव्रजसुखमसहंगोमरब्रह्मशृंसायंगोष्ठेजघानव्रजजनसुखदो
गोकुलेशात्मजोजः ॥३७॥ अंबावनेनन्दपदग्रसंशायंनिहत्यपादेनबलस्यपन्नयतः ॥ तस्माद्व्रजेशंतमहंमुनिश्वरशापा
दरक्षद्गवान्निशीथके ॥३८॥ गावर्द्धताद्रौन्तपचाररूपतः क्रीडारतान्गोपकुमारकान्विलेशरुंधन्हरन्व्योमममहासुरो

हतःकृष्णेनगोपाभयतोविताभरम्॥३९॥केशीतुकंसासुसमःसमागतोजिघांसयाश्वाकृतिरात्मनोव्रजे॥प्रा
४ तेहतोनन्दसुतेनतन्मुखेखेदस्वाभुजंमृन्मयवाजिवत्क्षणात्॥४०॥नीतस्ततोसौमथुरांश्वफल्कजाक्रूरे
णमित्रैर्विचरन्करेणयः॥कंसस्यभृत्यंरजकंमहाशठंजघानतस्मादहरद्वरांबरम्॥४१॥तंसौचिकंयःसमनु
ग्रहीतवान्मालाकृतंचष्टवरेणसेवकम्॥चापंबभंजात्रुमहादृढंरिपोस्तत्खंडकेनैवजघानदैत्यकान्॥४२॥
कृष्णागोपैःस्वपुर्य्यांनिखिलमणियुतस्वर्णहर्म्यान्वितायांपुंभिःस्त्रीभिःसमंतात्सुनयनचषकैःपीयमाना
मृतास्यः॥गच्छन्नानन्दमूर्तिर्नृपपथिपरिहासेनकुब्जांस्पृशन्यश्चक्रेतूर्णरमांगीसरसमलपजारूपमात्रेण
तुष्टः॥४३॥रंगद्वारिगतंमतंगजवरंहत्वातथाहस्तिपात्रंगंयान्नुपयोक्षणेनहतवान्मल्लांश्चकंसंरिपुम्॥
बंदेतातपदंविमुक्तनिगडंवृष्णीन्स्ततोवर्द्धयद्गत्वाऽवंतिपुरंसुतीरधिगतःसांदीपिनेःसांगकाः॥४४॥
शास्त्रत्मभवादिभिःसुखैरमेघातमैर्वास्मिसुधांगोविदार्णतःप्रगृह्यभवनेबर्षद्विरेवद्वितारपोत्तमा॥विद्याद्विय
यतीसमस्तपुरुषार्थप्रापकावेगतःश्रीसांदीपिनिपर्वतादवतरंतीकृष्णसिंधुंगता॥४५॥अधीत्यसर्वंगुरुद
क्षिणार्थंययाचआनम्यगुरोःपदंयः॥गुरुःस्वपुत्रंजलधौमृतंतंसंमंत्र्यपत्न्यावरयांबभूव॥४६॥प्राप्तोवारि ४
निधेस्तटंजलधिनागत्यार्चितःप्रार्थितोहत्वापंचजनासुरंजलचरंतद्देहजंकंबुकम्॥आदाययाथययौयमस्य
नगरींलेनारदात्कजितान्नीत्वाचार्यसुतंन्यवेदयदसौगुर्वर्हणार्थंप्रभुः॥४७॥आश्रुत्यजामातृवधंजरासुतः

प्राप्तस्त्रयोविंशतिवाहिनीयुतः॥ पराजितः सप्तदशाजितोऽच्युतैर्मुक्तोऽपचक्रुश्च बलेन वत्सवत्॥४८॥ म्लेच्छोऽस्त्रि
भिः कोटिभिरायतोऽपुरीं श्रुत्वाजिवीरं यवनो मृधेच्छया॥ भस्मीकृतेसौ मुचुकुंदलोचनस्थितेन कृष्णेन शिवेन काम
वत्॥४९॥ मुक्तासुवर्णेन्द्रनीलस्फटिकमरकतारक्तरत्नप्रवालवैदूर्यहर्म्यलक्षैर्नवभिरधिकृतां दर्शयामास दिव्या
म्॥ स्वःशिल्पाश्चर्यदां स्वांजलनिधिपरिखां यादवेभ्यः पुरीं पठसंरत्नैस्त्रैलोक्यनाथोऽभवतु पतिरतः प भजेतं भ
जाय॥५०॥ हित्वान्यचिन्तां दुरिताब्धिदारं मतमेव चित्ते विनिधाय चिंतय॥ गायाशु तस्यैव गुणान्मनोज्ञान्भजास्व
कायेन तमेव सत्यतिम्॥५१॥ तं भक्तवत्सलमजेशानुतं स्वभृत्यवश्यं रमेशमखिलेशमनाद्यन्तम्॥ सच्चिद्घनं नि
खिलवेदशिरोभिरीमपादं भजस्व व्रजराजसुतं हि मां भि॥५२॥ इति श्रीमद्द्राविडकान्हजीभयात्मजबालमुकुंदश
द्दविरचितश्रीरुक्मिणीमंगलाख्ये द्वितीयसर्गः॥२॥ इत्थं मुनेर्नन्दकिशोरलीलाः श्रुत्वैव पादौ प्रणनाम मूर्ध्ना॥ हृदा
ययौ कृष्णपदारविन्दं गंगेव सिंधुं परिपूर्णवेगा॥१॥ दृष्ट्वा मुनीशः श्रवदश्रुनेत्रां द्रवद्धृदं मोदसमुद्रमग्नाम्॥ आ
मंत्र्य भैष्मीं पुलकांत्यगीं ययौ विदर्भाधिपपूजितस्ततः॥२॥ ततो मुनिः कृष्णपदाब्जदर्शनोत्सकाययोद्वारवतीं म
नोहराम्॥ सर्वर्त्तुपुष्पादिसमृद्धिमद्द्रुमारूढैः खगैः हूनिमिवाचरंतीम्॥३॥ दिव्यां समुद्रपरिख्यां मणिरुक्मगेहां त्र
ल्लशेशार्कवरुणान्तकवित्तनाथैः॥ द्वारस्थितैर्बलिकरैरभिपूजितां तां वैकुंठतोऽतिरमणीं सकलर्द्धिदकाम्॥४॥ प्रोत्फु
ल्लपंकजसरसीशुककेकिभृंगहंसादिरावरुचिरां भुवनैकधन्याम्॥ निश्रेयसः क्षितिमवाप वृषैकसत्र्यं लो

लोकोत्तरां निखिलभाग्यचयैकलभ्याम्॥५॥ सो द्वारिकां कृष्णपुरीं प्रमोदादालोक्य मोदं परमामवाप्य॥ द्वारावती
ब्राह्मणकांक्षयासययौ त्वरं तद्भवनं भवापहम्॥६॥ तस्या हरेर्भवनमिन्दुसहस्रशोचिर्विप्रो विलोक्य परमां मुदमाप्य
चाग्र्य॥ तस्मिन्दरीहृदयशामतीवरम्य सिंहासनस्थमपश्यद्यदुनाथमीड्यम्॥७॥ सच्छिद्रं विधिशिवादिभिरात्मका
मे ध्येयालु पादमखिलेश्वरमात्मनाथम्॥ आनन्दमूर्तिमवलोक्य बभूव लीन आनन्दसिंधुसुनदीब सनारदो वै॥८॥ तेना
रदं द्विजवरं स विलोक्य दूरादुत्थाय यादवकुलेशः शिरसाननाम॥ संवेश्य रत्नकनकासन आदरेण संपूज्य सज्जनपतिः
शिवमाश्वपृच्छत्॥९॥ दृष्ट्वा त्वदागमनमघफलं जनेनेति ध्य त्वदंघ्रितलसेवनचः सुरर्षे। तीर्थीकृतं ममगृहं चर
णादकेन पूतेन यादवकुलं भवता पुनीतम्॥१०॥ संमोद्य तं मुनिवरं परमान्नकेन तांबूलगंधवमाल्यसुचेलकेन॥ सं
पूज्य पादयुगलं शनकैः स्पृशन्सः कृष्णो जगाद भगवन्कुत आगतोसि॥११॥ आलोक्य मां गमितुं चरतः सतांस
ध्यम्र्यं हरेर्वचनमात्मगुरोः परस्य॥ श्रुत्वाह नारदमुनिर्निजनाथदेवं प्रासोऽज कुंडिनपुरादहमत्र कृष्ण॥१२॥ दृ
ष्ट्वा विदर्भनृपतेर्दुहितां मृगाक्षीं बिंबोष्ठकुंदरदनां मृदुकंजदेहाम्॥ अंकोन्हितेंदुवदनां शुभशीलरूपौदार्यशु
भांकसुमतिं भुवनोत्तरांगीम्॥१३॥ मेने तव प्रियतमां कमलां च लोके जातां सुलक्षणसुतां खलु रुक्मिणीं वै॥
अत्रागतः कथयितुं मया विवाहं कुर्वीत्वाचेति वितरन्सुखमाप्नु ॥१४॥ न्हीवाच्छतदुतिशकुंतलिकां विकेन्द्र प
त्नीव शिष्टदयिता शतरूपका द्याः॥ प्रेक्ष्यामि मुखं मम विलोकयतः कुरूपाम्भांतिभ्रु बकि मघुनावततांचियते॥१५॥

श्रीनारदस्यवचसाकमलांविदर्भराजेन्द्रजांस्वसदृशींमवगम्यकृष्णः॥उद्वोढुमाशुहृदयंविदधेथविप्रपाणिंप्रगह्य
भगवान्समुवाचत्याभात्॥१६॥सुद्धहिष्यामिविदर्भपोपदामह्यंप्रदास्यत्यथविवर्यभीष्मजाम॥नोचेद्धरिष्यामि
बलेनपद्मजांतथ्यंकरिष्यामिसबद्धचोवरम्॥१७॥आपृच्छकृष्णंमुनिराटतदंघ्रिपद्मेसमावेश्यमनोथयोसः॥
संप्राप्यपूजांपरमेश्वरेणकृतांपशंसन्विधिलोकमाशु॥१८॥इतिश्रीद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदविर
चितेश्रीरुक्मिणीमंगलाख्येतृतीयसर्गः॥श्रुत्वामुकुंदस्यगुणानपराक्रमोदार्यक्षमाशीलदयावलादिकान॥
रूपंचचक्षुर्भ्रमरप्रियालयंमनेनुरूपंपतिमात्मनोहित॥१॥भैष्मीतदारभ्ययदृत्तमात्मयेजग्राहसाश्रीभागवतं
व्रतंहृदा॥त्यक्त्वान्यभोगान्सलिलानिचातकःस्वात्यंबुदंलब्ध्यैपवनादनंयथा॥२॥वाचाहरेर्नौमिरताभवत्स
दाकायेनसाकृष्णपदाब्जसेवने॥गृहान्तरेदृष्टुमलक्षितेस्थिताप्रियस्यनामानिरटसन्त्यहर्निशम्॥३॥प्रातःस
मुत्थायचकृष्णमानसाकृष्णार्चनंसंदधतीविधानतः॥आनन्दमग्नाहृदिकृष्णलाभतःपूजांविसस्माहरेःकृ
तांक्वचित॥४॥रताभवद्वैष्णवविष्णुशास्त्रयाःश्रीमत्तुलस्यांहरिपादसेवने॥गंगेनकन्यादिनदीपुवैष्णव
व्रतेष्वसाकृष्णपत्नीरूपासती॥५॥विद्धध्वनंचन्दमृगेंद्रनीलशीलाकुञ्जगानवलोक्यदूरात॥संपूजयामास
सदष्टदेहापांगोपमेयान्कबिभिर्हिभैष्मी॥६॥प्रसन्नचित्ताविचरत्यहर्निशंश्रीकृष्णपादार्चनकर्मणिद्रुत्तम॥
निधायकृष्णंहृदिकृष्णवाससासासंवृताकृष्णकवावृताननाः॥७॥सुकृष्णशंखासितरत्नभूषणमनोज्ञकृ

ष्णास्तरणासितेक्षणा॥ कृष्णान्पदार्थान्नुरागसंयुता बिलोकयामास निजेश्वरेहया॥८॥ कृष्णेशनाथेतिरटंस्य
हनिद्रं भैष्मी यथा चातक इष्टवारिदम्॥ सर्वेन्द्रियैः कृष्णपदाब्जसेवनादात्मार्पणं कृष्णधवाय साकरोत्॥९॥
कुमारिकां तामवलोक्य मातरो भ्राता पिता न्ये च सुहृत्पुरोधसः॥ बिवाहयोग्यां नरलोकदुर्लभां धिन्ताकुलास्ते
कृपयाप्नवनहृदि॥१०॥ कोटिनभां कोटिविधूल्लसन्मुखीं वरांगकान्त्या कमलात्रयप्रदाम्॥ सुखाब्धिरूपां रतिको
टिमोहिनीं गुणनशीलेन ह्रियात्मनः समाम्॥११॥ वैदर्भमुख्यान्नृपतीन्द्रनन्दनं स ह्यत्र रूपप्रतिपद्गुणाकरम्॥ संचि
न्तयामासुरलं समत्येतत्तुल्याय दातुं न नु रुक्मिणीं सुताम्॥१२॥ बिस्मृत्य सर्वं खलु नारदोदितं कृष्णः पतिस्तेस्तु
सुतवचो ह्यतिभ्रविचारयंतोपि नृपात्मजं तदा प्रापुर्न भैष्म्या गुणरूपतः समम्॥१३॥ अस्यासमानं क्षितिपात्मजं
क्षितौ न क्षाम तस्मात्तु वरं स्वयंवरे॥ प्राप्नोतु कन्येति विचार्य मानसे कुर्युस्तदानीं नगरे स्वयंवरम्॥१५॥ कृष्णं
पतिं मतनयासि भ्रष्यति स्वयंवरे द्वारवतीश्वरं नृपान्॥ बिहाय स्वष्टेति विचार्य भीष्मकोराजापि मनेहितमात्मना
सदा॥ श्रुत्वा ययुर्भूपतयः स्वयंवरं भैष्मीहया कामरुजाकुलाशयम्॥ चैद्यः सशाल्यः सबिदूरथो जरासंध
कुजपौंडकदंतवक्रकौ॥१६॥ यन्येन्नृपास्तत्र समाययुर्मुदा समर्थवाहध्वजनीसुतास्तथा॥ देवासुरा यक्षविद्या
चरादयो गंधर्वकिंपुरुषकिंनूरादयः॥१७॥ नानागतान्नृपसुरासुरादिकान्रुक्मि सम्भ्यत्य सहोदरान्वितः॥ स
मर्चयामास जलौघसांवररत्नादि भिर्मित्रधिया खिलान्वलो॥१८॥ तत्रा ययौ श्रीवसुदेवनन्दनः सनीरनीलां

वुस्चारुविग्रहः॥सौदामिनीवरुचयुगेंबुजेक्षणो विराजमानो गरुडध्वजे रथे॥१९॥सूर्यैतपत्रविधुचामरभूषितं तं
गखस्थैः सुरैः कुसुमवर्षिभिरीड्यमानम्॥सद्रत्नरुक्ममुकुटं रुषकुंडलाढ्यमारक्तलेगलमंगदमुद्रिकाढ्यम्॥२०॥
मंजीरकंकणधरं शुभरत्नमालं नीलारुकाद्वतमुखाब्जमुदारनाशम्॥श्रोलालयं मणिस्रजं वनमालयाढ्यं सै
न्यैर्युतं यदुपतिं त्वभिवीक्ष्य रुक्मी॥२१॥सेवाश्चिरत्वमसहन्नहि कच्छसन्यसेरक्तलोचनडमेत्रा विधीश्वरस्य न
ग्रहणस्यपरिभावभलं चकार वेदीशात्र॥स्वमगधेशमतेस्थितो वै॥२२॥भाम्यच्युतो निखिलपापवशाः परेशांस
च्छित्सुखात्स्यमजिनेषशिवादिवंद्यम्॥कृष्णं विहाय दितिजानभजत्स रुक्मी प्रेम्णा पुरीषमिव दक्षकरः कौधराया
म्॥२३॥ज्ञात्वा विकमतिदिदं शिशुपालशाल्ववार्हद्रथाघसुरक्षयगतासुरस्य॥भीष्मात्मजस्य यदुनाथरिपोर्महेन्द्रः
कोपान्वितश्च वरं वरं समचोदयत्तम्॥२४॥कृष्णाय बलेन करमाहसमेत्य शक्रदूतः समर्चय परेशमजेशदेवम्॥कृ
ष्णाय दूतम महानहि चेदिदानीं दंश्चसि ममरपते रितिचैहि रुक्मिन्॥२५॥श्रुत्वा महेन्द्रवचनं पितरं समेत्य रुक्मीज
गाद रभसात्वमिहागतं तम्॥कृष्णं समर्चय न मेस्ति विभ्रमस्य शाहुं क्षमानटवरस्य कुलाधमस्य॥२६॥श्रुत्वैव भीष्म
कनृपो निजनाथदेवं कृष्णाय दूतमयुतं स्वगृहागतं वै॥शीघ्रं समेत्य पदयोः प्रणनाम मूर्ध्नि निंदाकुलो न हि समी
क्षितु मीशआसीत्॥२७॥उत्थाय धैर्यमवलंब्य परात्परं तमानन्दमूर्तिमवलोक्य मुदार्चयत्सः॥सद्रुधमाल्यम
णिरुक्मविभूषणाद्यैः संमंत्र्य रु प्रीतिविदर्भजाध्रवम्॥कृष्णं पतिं स्वं वरयिष्यति क्षितिश्वरान्स्तरस्कृत्य वि

८

मगहिलात्मना ॥२९॥ तस्मादिदानींनृहियोग्यस्वयंवर तिष्ठति यादवेन्द्रे ॥ उपारमयां तु विदर्भपुत्र्या विवाहवोचितइष्ट
मृभूता ॥३०॥ कृष्णोपिया मन्दमतिः स्वयंवरं दूरीचकारात्मरिपुर्बलेन वै ॥ स्वसुस्तिरस्कृत्य हरिप्रियान्जनान्रुक्मीय
थोपापवन्नाठसमुत्थितम् ॥३०॥ तद्रुक्मिणी दुरितगस्य विलोक्य कर्मकस्यद्विषोद्विजगणा पितरौ तमान्ये ॥ खेदंय
युः परममिष्ट वियोगदुःखादन्नातुराइव महाविकलासचः सुः ॥३१॥ कृष्णस्ततो यदुपुरीसमगाद्वितर्भदेशस्यचित्त
नयनानिहरन्स्वमूर्त्या ॥ इंद्रादिभिर्देववरैः समीडितः क्षितौनृभिर्यादववाहिनीयुतः ॥३२॥ ततस्तु सर्वक्षितिपाः
स्वकंस्वकंपरंययुः खंडितमानसाश्च केः ॥ खकैरनीकैः कथयन्त आदराद्भीष्मात्मजारूपसभिर्द्विवरैः समीडितः ॥
क्षितौनृभिर्यादववाहिनीयुतः ॥ इतिस्तुश्रीमद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभटविरचितरुक्मिणीमंगलाख्य
काव्ये चतुर्थः सर्गः ॥४॥ अथैकदा भीष्मनृपः सहोदरैः पुरोधसामात्यगणैर्युतो गृहे ॥ विचारणमसुतां मनोहरांकस्मैददामि
तिनतातमोत्तमांगकष्ट ॥१॥ राज्ञीतदा राजवरं सुताया विवाहचिन्ताविकलं जगाद ॥ स्मृताचदेवर्षिवचः सदर्षा सा हर्ष
यन्तीवचनामृतेन ॥२॥ पुत्र्याः समानस्य वरस्य चिंता किमर्थमेषा क्रियते भवद्भिः ॥ श्रीद्वारिकायां वसुदेवपुत्रो वरो
स्ति तुल्ये समुनिना पुरोक्तः ॥३॥ रूपोत्तरो बुद्धिगुणैरुदारः ष्टकुलोत्तरः पुण्ययशाः शरण्यः ॥ कान्त्येन्दुतुल्यष्टस्मरमोह
नांगोवलाश्रयो मद्दुहितुः समानः ॥४॥ तस्मै यदोर्वंशविभूषणाय सभवद्भिरेषा तनया प्रदेया ॥ कृष्णा प्रिया कृष्णसमान
रूपा कुलस्य वध्यै निजमंगलाय ॥५॥ केनापि भाग्येन ममोदरे जनिः कृतानया वारिनिधौ श्रियेव हि ॥ भैष्म्यावयं जन्म
फलं गताश्च नष्टकुलं सुपूतं पितरः समुद्धृताः ॥६॥ तस्मात्सुतेयं वसुदेवनन्दनयोग्यायतः कृष्णरतारमापरा ॥ दे ८

वर्षिणोक्तः।सचकोपशाकरभ्रस्तादिपूज्यश्चपरमेश्वरःपदः॥७॥श्रुत्वेतिराज्ञावचनंविदर्भीयोराजातथान्येचवसु
हृत्पुरोधसः॥प्रहर्षिताःस्मक्षितिवाक्यमूचिरेमेघध्वनिंवर्हिसमूहवत्तदा॥८॥भीष्मःप्रमोदात्ससुवाचमंत्रिणंवेशा
स्वस्युक्तोस्तिगुरादिनेवसो॥वैवाहिकंलग्नमतीवसुंदरंदास्यामितस्मिन्तनयांहिविष्णवे॥९॥अद्यैववैवाहिकस
त्फलादिकमादायमच्छन्तपुरोहितामम॥द्वारावतींतेवरयन्तुरुक्मिणीपाणिग्रहार्थंवसुदेवनन्दनम्॥१०॥इत्थंव
दित्वाद्भुतरत्नमाल्यांसुकान्तिहस्त्यश्वरथानिराजा॥आनीयतेभ्यःप्रददौद्विजानांहस्तेलिखित्वाविनियस्यपत्रम्॥
॥११॥दृष्ट्वापुरोधाःसुहृदःवरानिचरत्नानिरत्नाभरणादिकानि॥कृष्णायदातुंनृपसत्तमेनदत्तानिप्रीत्याजगदुर्न्दपंते
॥विदर्भराजेंद्रदुहितृवत्सलत्वय्यद्भुतंनैचवरायचैतत्॥दानंयतस्त्वंनिखिलासुभूत्सुमहेन्द्रवद्भूपतिकामितं
प्रभो॥१२॥अथागतस्तत्रकुलस्यदूषणोरुक्मीहरिद्विट्दितिजाधमोवली॥पप्रच्छतातंकिमिदंधनादिकमानीय
वानीयभीष्मापितः॥१३॥दृष्ट्वेवभीष्मोविकलेंद्रियःसुतंजगादसौरस्तनयायरुक्मिणीकृष्णायतुंमणिसत्फला
दिकंसंप्रेष्यतेद्वारवतींद्विजैर्मया॥१४॥तत्साधुवादश्रवणेनदग्धमुखोयथार्कद्रुमईष्टवृष्ट्या॥रुक्मिवली
कृष्णरिपुस्तदाहकृष्णस्यकोपात्परिभाषणंवै॥पुरैवकृष्णोरसिलब्धमानांतांरुक्मिणींकृष्णरतांविजानन्॥वै
द्यायदातुंसुहृदेतिमूर्खेहियसुधावत्सजगादरुक्मीश्वसामदीयापसुपालकस्यभ्रमदियेतस्यकुलाधमस्य॥
वैदर्भराजेंद्रसुतानयोग्यायथाज्ञमैंद्रअन्नकस्यतात॥१५॥योचारयद्गोकुलवासिनांगृहेहरेहघृतंदुग्धदधीनि

गोकुले॥वद्धापिरुद्धापिजनैर्न्नतज्जहौकथंसराजेन्द्रसुतांसमर्हति॥१७॥योचारयद्व्रजवासिनांसुतैर्वनेवनेगो
रिकचित्रितस्तनुः॥शिखंडगुंजावनपुष्पभूषितःकथंसराजेन्द्रसुतांसमर्हति॥१८॥तत्कादिकेनैवचभारदेहंगोपि
८ भिर्व्रतनगृहेगृहेयः॥ममेन्द्रतुल्यस्यसहोदराकथंकृष्णस्ययोग्यावृषलस्यवेदवत्॥१९॥कृष्णःपरब्रह्मपरेशआ
त्मनामात्मेतिवेद्यश्चनगोचरोनसः॥अष्टांगयोगेहृदिसेव्यएववैव्योमवत्सर्वत्रसमन्वितोविभुः॥२०॥नब्रह्मणोजा
तिकुलंनभार्यानमित्रशत्रूनचजन्ममृत्यू॥नबांधवानैवपितानमातातस्मान्नभावागतिकृष्णआत्मा॥२१॥कृष्णः
परेशःक्षितिभारनुत्तयेजातोविधेःप्रार्थनयायदोःकुले॥इत्युच्यतेतर्हितिदेवसच्चिदेवयंभवद्भिर्नहिदेवकीसुतः
॥२२॥भोक्ताचभोग्यंचफलंचसर्वंव्याप्यंतथाव्यापकरूपमत्र॥ब्रह्मैकमेवाद्वयमस्तिसच्चिदानन्दरूपाखिलवेदगीतः॥
२३॥निरंजनोनिर्गुणनिर्विकारोनिराश्रयःस्वाश्रयरूपहीनः॥युक्त्यैवगीतोखिलवेदवाण्यात्याहयतोऽप्राप्यनिवर्त्तत
वेद॥२४॥अघोघरद्धामयपिंडभूतंगोवर्द्धनंतेनकिमत्रदृष्टः॥किंवाजघानस्त्रियमात्ममातृरूपांबकीनत्समसौबकंवा
॥२५॥किंवाजघानेषवनेशयुवाखरंप्रलंबंवृषभंतुरंगम्॥तस्मात्किमीशोरजकस्यघातात्प्राप्तोनचापस्याविभं
जनाद्वा॥२६॥पलायितोवाजिमुखजरासुतात्तेनायमीशःकिमुमातुलस्य॥घाताद्धजेवाभिकनृत्यगानाद्वक्तव्य ८
इशःकथमात्मशत्रुः॥२७॥द्विनद्वियादासमद्भुयोन्नृपासनंगतराजकुलानयादवाः॥नयादयेतानवनाकुलेन
तत्तुल्याकथंवादाशयोग्यतांगताः॥२८॥ययातिनाशस्तकुलस्यभूमिर्येर्वहिष्कृतस्याद्यमकर्मणाठसरा॥नट

मिथ्यानिरतस्यकाननचरस्ययोग्येयमहोकथंस्वसा॥२९॥सुवर्णवैदूर्यकवज्रभित्तिका।सुवर्णसौधोदरेशमध्यगापु
री॥यस्यास्तिहर्म्यैर्नचरुक्षकैसंयुतासुवर्णनारीपुरुषैःसुसंकुला॥३०॥अरत्नेशशाक्रान्तकपाशश्मद्धताध्यक्षादिभिः
सुवितत्वत्वरासभा॥कल्यांध्रिपापस्यवशेचयादवाःसपांडवाःविप्रसुरोत्तमाखिलः॥३१॥शामेककर्णहरवाध्विजा
गजाःरथोत्तमाःकुन्दमुकुन्दनीलकाः॥शंखोमहापद्मकपद्मकच्छयाःसर्वतिसावैमकरोत्तमानव॥एतेमहाशेवध
याष्टसिद्धयोणिमामहिबलंगिमागरीयसी॥प्राप्तिस्त्वमीशित्ववशित्वकमितायस्यास्तिकिंतेनभवेक्षितीस्वता
॥सप्राप्यसपत्निभिर्भामधर्मविमोहितोयादवसैन्यसंयुतः॥राजत्वहीनोखिलमित्रघातकःकृष्णोनयोग्योदु
हितुर्नृपस्यते॥३४॥क्ववासुदेवठक्कबिदर्भयात्मजाविदर्भगोत्रंक्वयदोःकुलंक्वच॥तवेशितत्वंक्वचकृष्णराजतापि
तरेवयदंसकलंविचार्यताम्॥३५॥तस्मान्नृपोयंशिशुपालनामाप्रख्यातकर्मादमघोषपुत्रः॥शक्रादिलो
केश्वरजिद्बलाढ्योयोग्येठवरोमेस्वशुरात्मतुल्यः॥३६॥शक्रादयोयस्यरितापितायगुःकृष्णंस्वनाथसश्चभा
गधोज्झितः॥भेजेसमुद्रावरणांपुरीभयात्सयादवोरामयुतोपलायितः॥३७॥समागधोन्येचमहीश्वराःच
शयस्यातस्मैशिशुपालभूभृते॥दास्यामिहंस्वांभगिनींबलेनवैवृद्धःपिताभून्नहिर्वित्ययंत्विदम्॥३८॥मू
ढस्सरूक्मीहवतस्वामीहांभद्रास्वपित्राःसुहृदांव्यथांपराम्॥दत्वास्तिरस्कृत्यरुषांधलोचनोलिले
खपत्रंकरपीडनस्यवै॥३९॥बिवाहलग्नंस्वयमृज्जसुकुपक्षेकवौविष्णदिनेर्द्धरात्र॥स्वशुर्लिखित्वापरि

रा।।ध्यमित्रेश्चैद्याय सं प्रेषयतिस्म चारः।।४०।।तद्दृष्ट्वा दोषानविचार्य चाग्रहो चैद्यो हितान्भ्रातृगणस्य दुःखदान्
।।पित्रोर्हितान्बंधुगणस्य रुक्मिणीसुखप्रदो ह्यैवगुणान्विचार्य सः।।४१।।रथाश्च हस्तीन सिचर्मभूषणोत्तमान्व
था श्रीफलकुंकुमाक्षतम्।।सुवर्णमुद्रायुतलक्षमंत्रुकोत्तमानितस्मै फलदानकर्मणि।।४२।।आरूह्य वाहं स्व
लंघनादिकमादाय भो मागधसूतवंदिनः।।गत्वा त्वरं चेदिपुरं सुखं बहुदृष्ट्वावरर्थं शिशुपालमादरात्।।४३।।पत्रं प्रदत्वा
लिखितं भयेन समर्थ वाह ध्वजती भिरत्र।।आगम्य तां चेति वचो वदित्वा तत्सत्रमादाय समेहि शीघ्रम्।।४४।।कृष्णे
न सिद्धं स्वश्च सर्वि विवाहमपास्य कृत्वा दमघोषराजेन।।धनं ददौ पाचकवृंदकेभ्यो हर्षाच्च देयं स्वजनाय रुक्मी।।४५।।
धनं गृहीत्वा वददासुराद्विजोष्टमीदिने तैलमभीष्टदं वदु।।भैष्म्याः कुरु त्वं कुलदेवतार्चनं समं ऽपाच्छादनपूर्वकं नृ
प।।४६।।इति श्री द्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचिते रुक्मिणीमंगलाख्ये काव्ये पंचमसर्गः।।५।।
पुरे च कृष्णो रसि लब्धमानां तां रुक्मिणीं कृष्णरतां विजानत।।चैद्याय दातुं सुहृदस्तृणाय की लांकुरानो रिव बा ८
लिद्रात्।।१।।कुपथ्यमिष्टं ज्वरिणेंतकाय दातुः सुधागदपदामथाप्यात् भैष्म्याः समीहाप्रतिपादनस्य वेदभी
सुतस्यवेभवमे।।वदत्र यीमिव जघन्यजजन्मने लोभात्सुधां विषधराय यथाविमूढः।।२।।रे द्रुह विहिभिषकाय
था नु जां रत्नां वै चैद्याय दातुमभवद्रभसास्थिरः सः।।३।।ज्ञात्वा भ्रातुरनीतिमात्मनयनचैद्याय दुःखार्णवे मग्नासा
हृदयज्वरसनतः शुष्कास्य पद्मास्तुदक।।कृष्णस्ते स्तु पतिः सुतद्यतिसुनेः सिक्तामृता तत्तयातदाप्राणत्यागम

भीप्सतीन हि समर्था भूद्धरिं ध्यायती ॥ ३ ॥ रुक्मिण्या हृदये भवत्सुमहती चिन्ता कथं श्रीपतिर्दुःखाब्धिं प्रलय
न्मनोनयनयोरानन्दमुल्लासयन् ॥ आत्मद्विषि मुखश्रियं रविरिवध्वांतं हरन्मे हरिर्गृह्णीयत्करमाशु यादवपतिः
कृष्णो दयावारिधिः ॥ ४ ॥ श्रीगोपीजनवल्लभाच्युत हरे दीनैकबंधो प्रभो पूर्णानन्द दयाकरानलसहे मां विद्धि चेटीं नि
जाम् ॥ नाहं चैद्यगृहे कदापि सहजैर्दत्ता गमिष्यामि नो भक्ता कुक्षिमथो मयि व्रजपते भुक्त्वा विषं दुर्द्धरम् ॥ ५ ॥ जन
तारण मुदा देव कृष्ण भक्तैकबंधो निजजनसुखदायिन्दुःखहारिन्मुकुंद परमदुरितमग्नां रक्ष रक्षाघमोत्वं निजचरण
पद्मं दर्शयित्वा कृपालो ॥ ६ ॥ वृकावृत्तेणीव भयाकुलासती शुशोच सेत्थं हरिदर्शनेच्छया ॥ कंसं प्रेषयिष्या
मि कथं प्रियाय वै वृत्तं समस्तं हरये बतात्मनः ॥ प्रेषयद्द्वारवतीश्वरं प्रतिवृत्तं समस्तं स कथं लभेन्मम ॥ ७ ॥ पश्य
न्दूतं कमपीष्टदं द्रुतं गत्वाद्य यो द्वारवतीश्वरं प्रती ॥ उक्त्वाखिलं वृत्तमिहानयेत्पतिं ममेति शोचन्त्यथ सुप्तिमा
प सा ॥ ८ ॥ स्वप्ने ददर्शाथ सवत्सका गाःग गर्गादिकान्विप्रवरान्सुरद्रुमान् ॥ इन्द्रादिदेवान्परमानुकूलान्दु
र्गां शिवं गजाननं षडाननम् ॥ ९ ॥ प्रणम्य तानर्चदादरेण सा कृष्णां प्रिये प्रेक्षणकाम्यया मरान् ॥ वरं ददुस्ते
स्तु पतिर्विदर्भजे कृष्णोऽखिलेशोऽधिति मोदमाप सा ॥ १० ॥ संपूज्य गर्गादिमुनीन्धनादिभिः सप्रच्छ कृष्णं पति
मात्मनः प्रियम् ॥ श्रुत्वार्थयन्ते जगदुर्हरिः स्पृशति त्वां वासुदेवो गिरिजागृहे द्रुतम् ॥ ११ ॥ तदैव निद्रान्तमव
प्य भिष्मजा किंचित्प्रसन्नाथ सिहृष्टमाहमन्तः ॥ स्वप्नं निजालिं प्रति रुक्मिणी च सा श्रुत्वा सखी मोदकरं जगाद

ताम् ॥२२॥ आकाशवागन्वाप्य तवभिशाते चिंता न कार्या च कथंचिदङ्गे ॥ भ्रातुर्दृगदुष्टदमं विधाय हि
१० रिष्यति त्वां हरिरेव भैष्मि ॥२३॥ श्रुत्वा तदाकाशवचो रहस्थिता प्रसन्नचित्ता समभूद्विदर्भजा ॥ यथामृतं प्रा
प्य मुमुर्षुराकुलो जरात्ययध्वंसनमिंद्रियप्रियम् ॥२४॥ ततो जगौ कृष्णपदाब्जदर्शनोत्सुका स्ववरप्रेमलग्नहि
रुक्मिणी ॥ कृष्णं दयासिंधुमसुप्रदं प्रियं पतिं स्मरंती हृदि गद्गदस्वरा ॥२५॥ अलकाचलीलब्धतन्वारुकंजमुखं सु
नीरदसुंदरं तडितांवरं जलजाक्षमंबुजनाभमब्जकरांघ्रिकम् ॥ अरुणाधरोष्ठमुदारनाशमनर्घ्यकर्णकचं ह
रिं पुरुषार्थसिंधुमहं कदाप्यवलोकयेय करुणानिधिम् ॥२६॥ अवित: कबाधुसुतो दितिस्तनयान्नसिंहवपु
धृता प्रलयाब्धसत्यव्रतो द्रुतं झषरूपिणा ॥ कनकाचल (मथनेधृत: कमठेन इद्धकररूपिणा कनकाचल:) म
थनेधृत: कमठेन वराहकरमूर्तिना ॥ क्षितिरुधृता जनकात्मजा दशवक्त्रत: रघुनाथरूपधरेण वै ॥२७॥ नरकार्ति
कामुकमप्यपास्य पिता भृगूद्वहरूपिणा वटुवामनाकृतिनाविता सुरसंगता बलिरात्मना ॥ हलधारिणा व
सुधाविता नृपवेषदैत्यविनाशना त्रिदिवाविता जिनरूपिणा दमित: कलि: कलरूपिणा ॥२८॥ द्रुपदात्मजा
कुरुतो विताहरिरूपिणा झषता करि ॥ व्रजबालिकामणिबूडता व्रजबालकाभयपुत्रत: ॥ पितरा च कंसरि १०
पार्महा भयता विता रिपवा रुता: स हि दीनबंधुरजेन्द्रावंदितया दिहावतु मां प्रभु: ॥ २९ ॥ विधिरूपिणा सक
लं जगत्सृजतीदमात्मनि चात्मना शिवरूपिणा हरति स्वयं जलशायिरूपधरावति ॥ त्रिगुणां मृगीं परि

नर्तयन्सततं मयाविहरत्यलंसहिवासुदेवउभेशपूजितपादिहावतुमांहरिः॥२०॥वसुदेवनन्दनेदीहदर्शनमच्यु
ताघहरप्रभोवनिताहमात्मसहोदरणकरीवनक्रवैरणवे॥पतितास्मिदुःखजलांबुधोनिजदासिकेतिविचार्य
मांसहसोद्धराश्वकरणगोकुलनाथदीनदयानिधे॥२१॥निजभक्तवत्सलयादवेन्द्रशरण्यपालदयानिधेभगव
न्त्रिलोकमनोहराखिलनाथदैत्यनिसूदन॥परमप्रमोदसमुद्रकृष्णहृषीकनाथपरात्परनिजदासिकांभवमां
मुकुंदमहाघसिंधुनिमज्जतीम्॥२३॥इतिकृष्णपादसरोजमात्महृदावलंव्यजगौपदाहृदयागतात्मपतेर्हरेःपरि
रंभणप्रमदप्लुता॥स्तमभ्र्तदासवलितास्वरपुलकैर्युतासिस्तवज्ञलानिधिमाप्यनिर्धनद्विदर्भसुतातदासु
खिताधिकम्॥२४॥तत्रैवकश्चिद्द्विजवर्यमागतंविलोक्यसोत्थायननामम्मौलिना॥अपावृतद्वारमिवेष्टकर्म
णःसिद्धेस्तमानर्चरहःस्थितासती॥२५॥तुष्टावविप्रंविनतास्थिताग्रतःसदासनस्थंज्वलनंयथेद्दिदम्॥त्वमद्य
रुःकृष्णपदाब्जदोजगद्वंधुर्विधातेवसमीतुतोखिलैः॥२६॥वंदन्तिलोकाभुवनेश्वराःसदापतिष्टतेयांश्चशिवा
जविष्णवः॥विप्रोत्तमात्वखहृदाभवद्विधाःन्नमाम्यहंप्रेष्टसमीहयानिशम्॥२७॥कृपालनाविश्वसृजाद्विजोत्तम
त्वंदर्शितोनाविकवन्न्ययार्णवे॥ममकृतायाःकथमन्यथाभवत्वदर्शनंदुःखहरंसुखप्रदम्॥२८॥स्तुतोद्विजोग्रा
विकलाभिरीक्ष्यभैष्मीमुवाचेदमहोस्यसस्नेस्ते॥कस्मादव्यथास्तीत्यखिलंमदग्रेत्वंब्रूहिदंत्वांसुखितांकरोमि
॥२९॥श्रुत्वेतिवाक्यंशिरसाप्रणम्यतंभैष्मीप्रभाषाचसहोदरैःकृतम्॥खेदस्यहेतुंनिजनाथसेनेनद्यातविरुद्धं

ष्यमनोविदारकम् ।।३०।। सोत्का किरुंधतंमशेष मात्मनः कृष्णात्तबुद्धिंप्रणिपत्य मौलिना ।। अमासहासाश्रुमु
खीहृदातुरात्यक्तेनविप्रमुवाचसांजलिः ।।३१।। विज्ञासिमेकांश्रृणुविप्रतेपदंनमाम्यहंद्वारवतींव्रजाशुदम्
११ ।। वृत्तंमदीयंवसुदेवनन्दनश्रोत्रेवदित्वासमयेत्तमानय ।।३२।। दास्यामितेहंबहुदक्षिणांप्रभो कृष्णेनमद्योगमि
हायकारय ।। दुःखार्णवाद्दुद्धरमांबलानुजंपारंप्रदश्यैचस्ततेसुखप्रदम् ।।३३।। श्रुत्वैवंमांदीनदयालुरीश्वरःस
मेत्वयागत्वपितुःपुरंमम ।। हस्तंगृहीत्वास्वपुरंनयिष्यतिबलेनदुष्टपुदमंविधायसः ।।३४।। आश्रुत्यभैष्माः
वचनंद्विजोत्तमःसंप्राप्यहर्षंसमुवाचरुक्मिणीम् ।। पत्रंलिखित्वाशुकरेममार्पयपास्याम्यहंद्वारवतींसमीरवत्
।।३५।। त्वंमेस्वसाहंतववैसहोदराधर्मस्यतस्मादहमानयेतव ।। पतिंविवाहावसरेस्वसस्त्वयाचिन्तानकार्याशुप
थंकरामिते ।।३६।। ततस्तुभैष्मीद्विजवर्यवाक्यतोविश्वासमागत्यलिलेखपत्रिकाम् ।। स्वस्वामिनोद्धारव
तीश्वरस्यहृत्संकर्षणंज्ञत्यिवातिदाहतः ।।३७।। पत्रंसमालिख्यदृगाश्रुसिक्तंसंमेल्यनामांकितमाविधाय ।। भै ११
ष्मीददौविप्रकरेथवाचमुवाचतंगद्गदवाजलाक्षी ।।३८।। विवाहघस्त्रान्तमहंतुहारमालोकयिष्याम्ययनं
द्विजेन्द्र ।। तस्मिन्नद्रक्ष्येयपदिकृष्णमीशंसमुत्सृजिष्यामितदैवचासून ।।३९।। तथ्येतिकृत्वालवरःस्वचालसा
वध्वाकटिंवृद्धतरापिमूर्द्धनि ।। निधायपत्रींहृदिकृष्णमीश्वरंयुवोत्तमोभूद्बलवीर्यवत्तमः ।।४०।। कुर्वन्तियत्कृ
ष्णजनस्यकामितंभवन्तितेसर्वसमृद्धिभूमयः ।। कृष्णप्रियाणांकिमुतस्यकिंपुनःकुर्वीत्रयंनाकतनुश्चि

त्तवृत्तिभिः॥४१॥यस्याभिधानंत्र्यक्षरवित्तकामनिश्रेयसामास्वदमाहुर्वेदाः॥संसारदुःखघ्नमजेशसेव्यभ
क्तिप्रदंपापहरंजनानाम॥४२॥तस्यप्रियायाःप्रियमिच्छुरादरात्ततोजगामाशुनमस्कृतस्तस्याः॥ददास्म
रन्कृष्णपदारविंदकंसर्वार्थवृंदंपरमप्रमोदतः॥४३॥समीरवेगोतिवशीद्विजोत्तमोद्राग्द्वारिकामार्गमिसो
गृहीतवान्॥यदातदादेववरैःसमर्चितावभूवमोत्स्यैर्नमसादिविस्थितैः॥४४॥मार्गेसिवत्सांकपिलांद्विजो
समान्सीमंतिनीःपुत्रसुताःदधीनिच॥सवारिकुंभानशिवमंबिकांगणाधिपंसमीक्षन्सकुनंप्रमोदतः॥
इतिश्रीमद्द्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचितेरुक्मिणीमंगलाख्येकाव्येषष्टःसर्गः॥६॥तांद्वा
रिकांद्रागगमद्द्विजाग्रःसमुद्रखातांमणिहेमसालाम्॥शोभालयांपद्मनिभांभृजशशाषादिशृंगैरभितःस्तु
तासः॥१॥यदूत्तमस्थितगरूत्मिकेतनाभजायितींकृष्णरविप्रकाशिताम्॥विमुक्तकिंजल्कवशीकृतेशब्रह्मा
दियोगींद्रमधुव्रतैर्व्रताम्॥२॥प्रोत्फुल्लसौगंधिकहल्लकेन्दीवरोत्पलाज्जावृतजीवनाभिः॥तरंगिनीभिर्म
णिवालुकाभिर्हंसालिचक्राह्वरवाभिराध्याम्॥३॥वापीभिरच्छामृतजीवनाभिःप्रवालकूलैःसमलंकृ
ताभिःपद्मैःसुरक्तैसुसितासितैर्येःसोपानकैःस्वर्णहरिन्मणिनाम्॥४॥हर्म्यैःसुवर्णकलशैर्मणिभित्तिभिश्च
ज्वालासमाभिरभितारुचिरांसमृध्वा॥पूर्णारिश्याम्यकीरिसंकुलराजमार्गैतांद्वारिकांनिखिलभाग्यचयैक
लभ्याम्॥५॥नित्यासवांकनकदंडवरध्वजाभिःसेवारितातपस्ततिभुवनोत्तरांवे॥दिव्यावलापुरुपरस्त

युतादुदग्रध्वजाभिः संवासितान्नृपाद्यवीथीविभक्तपदवीं शरणां त्रिलोके ॥६॥ आचर्यतो द्विजवदः सद
२१ दर्शदिव्यां कैवल्यमूर्तिमिव कृष्णपुरीं प्रमोदात् ॥ साफल्यमात्मजनुषो ह्यभिमान्यमानो द्वारस्थित ॥ श्रममसौ
सकलं विहाय ॥७॥ श्रीद्वारिकेशेक्षणकाम्यया युतो जगाम कृष्णैव निकेतनाजिरम् ॥ तुर्णं द्विजाग्र्यः सुभपवि
काधरपुपृच्छन्यदून्कृष्णरतान्महादरात् ॥८॥ द्वारं समेत्य सदसः स उवाच विप्रः पालान्स्तु कुंडिनपुरादहमाग
तास्मि ॥ कृष्णाय वेदयत मां शिवनामविप्रं श्रुत्वा वचो हि तिभरं यपुरीश्वरं ते ॥९॥ ज्ञानेः रत्तकुचुः शिवना
मविप्रप्राप्तः कृपालो तव दर्शनाय ॥ श्रुत्वेति वाक्यं हरिराह तान्वै समानयध्वं तमिहाशुदूताः ॥१०॥ श्रुत्वा सु
कुंदस्य सुभां गिरं ते द्वास्थाः शिवं विप्रवरं समूचुः ॥ आगच्छ भो विप्र गृहे रमेशं पश्याद्य नेत्रे सफले कुरुष्व
॥११॥ वेगाद्दृशीवनमं विशन्द्विजाग्र्यः श्वेत्रार्पितस्तनुरिवाभवादात्मनाथम् ॥ आनन्दसिंधुमखिलेशमव्र
पशुं प्राधिष्णं विलोक्य वसुदेवसुतं प्रमोदात् ॥१२॥ सच्चिद्धनं घनघनाकृतिं मालसन्मूहसेमोहनं कनकवास
समच्युतं तम् ॥ सद्रत्नहाटकमयासनमुष्टरश्मिस्थैरावतीकृतघनाभमपश्यदारात् ॥१३॥ लोकोत्तरैर्यदुवरै १२
न्समुपोपविष्टैः संराजमानममरेन्द्रसभोत्तमायाम् ॥ कृष्णं स्वकीयसदसीन्दुमिवोडुभिः स्वैः संस्तूयमानमजशर्व
घनेशशक्रैः ॥१४॥ वीरीशवायुयमवन्हिभिरादरेण दूरस्थितैर्बलिकरैरवलोक्यमानम् ॥ हस्ये स्वपतिरथ
संकुलं च त्वरं तमपश्यन हरिं द्विजवरो न चेत्तसि माय ॥१५॥ लोकेश्वरान्प्रार्थयितो विहाय कृष्णान्तिका

भविमोहनागः॥ भैष्म्याग्र्यबुध्यतिसुयुक्तमेवमपाभाग्येन विलोकितोयम्॥ कथंनचैनंवृणुतेविद
र्भजानुगेग्भालियंयस्यसमस्तमेगम्॥ दृष्ट्वणगोपक्षिगणोपिहर्षसंधारंत्यन्यजनःपुनःकिम्॥१७॥ विचारयतं
मनसेतिमोदतःस्रवज्जलंश्वेदयुतांगकद्विजम्॥ मुहुश्चसेन्तंबहुदुरतःश्रमात्समागतंतत्रनिरीक्ष्यकृ
ष्णराट्॥१७॥ उत्थायतूर्णमखिलैर्यदुभिर्मुरारिर्मुद्धानिमद्विजवरंस्वपभद्धरिष्टः॥ संवेश्यस्वकनकरत्नम
यासनाग्र्यप्रम्नाखदेवतमिवाखिललोकनाथः॥१८॥ सिंहासनस्थितबुधोत्तमपादयुग्मंप्रक्षाल्यदीत
लजलेनसमर्चयित्तम्॥ कपूरचंदनसुगंधसुमाल्यवस्त्रैर्विभ्रन्मुदातदवनेजनवारिमौलौ॥१९॥ अभोज
यतंद्विजवर्यमन्नैर्भोज्यैश्चभोज्यैर्बहुलेह्यचोष्यैः॥ दिव्यैसुहृद्यैर्मधुरैर्महादरात्संवीजयंश्चामरवायुभिःसः
॥२०॥ विश्रान्तमेवंद्विजवर्यमादरात्यप्रच्छकृष्णो भगवन्ननेनफलम्॥ सर्वमयाप्राप्तमहोतवप्रभोसंदर्शना
त्तीर्थमभूद्गृहंमम॥२१॥ यद्यद्यागमनंतवद्विजवरानंदायलोकस्यवैपृच्छेथापिपदर्यमत्रजलधिंतीर्त्वागि
तस्वद्वद॥ किंस्वस्त्यस्तिनृपाद्धियस्यविषयेसंपाल्यमानाःप्रजाःक्षमंयान्तिसमश्रियोस्तिनृपतिर्नैवान्य
थातापकृत्॥२२॥ कश्चित्तेद्विजवर्यतुष्टमनसोवर्त्ततिकृच्छ्रेणनधर्मेवृद्धिसुसंमतोयदिभवेद्यस्वेनतुष्टप
सदा॥ धर्मान्स्वान्दहृदहीमानस्वतदाविप्राभवत्सर्वतोलोकस्याखिलकामधुकददातितथर्मेश्वतस्याधि
तम्॥२३॥ स्वतोषाद्रहितःशचीपतिरपिक्लिष्टःसदावर्त्ततेतुष्टाकिंचनकोपितापरहितःज्ञातेसदाविज्ञ

र:॥विप्रान्कृत्वसुहृतमान्हिनिरहंकारान्सदान्तानहंसाधून्नात्मपदाशितुष्टमनसोवन्देऽसकृन्मौलिना॥२४
॥कश्चित्कुशलंद्विजाग्र्यनृपतेर्यस्यःप्रजाःपालितादेशेशंनिवसंतिवेसन्नृपतिःप्रेयान्समातोयतः॥
तीर्वादुर्गोभिहागतोपदिहयासर्वंह्यसुखंपदाब्रूहित्वंकरवामविप्रसकलंकार्यंतवाशंसयम्॥२५॥सेष्टष्ट
ष्टपरमेष्ठिनाभगवतालीलातरंगेनसःसर्ववृत्तमवर्णयद्विजवरोभीष्मात्मजायाःशुभम्॥कृष्णायाथनि
वेदयद्रहसियादतालिखित्वातयाप्रेमांबुंकितपत्रिकांप्रियकरेमुन्मुच्यमुद्रांचरः॥२६॥दृष्ट्वैवप्रियपत्रि
कांप्रियतमांह्याकर्षिणींस्वात्मनःप्रेमाब्धिन्दुनिसिक्तवर्णरुचिरांतांवाचितुंनाशकत्॥कृष्णोऽथद्विजवर्यमाह
भगवन्स्त्वंश्रावयमांसुभांपत्रींचित्तहरीमिमस्खलतगीःप्रेमाश्रुकंठोहरिः॥२७॥कृष्णाज्ञयाश्रावयतिद्विजो
त्तमो॥भैष्म्याप्रियांलिखितांसुपत्रिकामम् प्रात्कर्षिणींरश्मिमिवातिमाद्दांकृष्णंकृपासिंधुमशेषदेवतम्॥२८
॥इतिश्रीमद्द्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुन्दभट्टविरचितरुक्मिणीमंगलकाव्येसप्तमः॥सर्गः॥७॥
स्वस्तिश्रीमत्सकलगुणगणैर्गुण्यसिध्येवृतेषुब्रह्मेशेन्द्रान्तकवरुणधनाध्यक्षमुख्यैःसुरेशैः॥ध्येयेषुश्रीपति
षुपरकृपालेषुकृष्णाखुलक्ष्म्यारुक्मिण्याप्रेलनुवचनमतोभिःप्रणामाःभवन्तु॥१॥नित्यानन्दघनेसदासु
खनिधौसच्चित्तनौश्रेयसःसंप्रश्नस्त्वयिनश्यतेयदुपतेदीनानुकंपिन्सदा॥अस्माकंतुभविष्यतीत्रकु
शलंद्रक्ष्यामयर्हिप्रभोत्वत्पादाब्जतलंमहासुखनिधिंसंसारतापापहम्॥२॥श्रुत्वातेभुवनैकसुंदरगुणान्त्रि

विश्यसंस्तृण्वतांस्वान्तंकर्णबिलेनचाशुहरतःसंसारतापंप्रभो॥श्रुत्वांसुनिवसूर्यजंगुणनिधेतापत्रयैर्व्यकु
लंपत्का-ह्रींविशतीग्राहत्वपिममभागंगतायेयथा॥३॥रूपंदृशांदृस्तीनेत्रभृतांदृश्यांसुखकरंसर्वार्थलाभंतुय
दृष्ट्वागोमृगपक्षिणापिपुलकंसंधारयन्त्यंगते॥श्रुत्वामद्धृदयंसदात्वयिविशत्यब्धौयथास्वर्धुनीत्का-ह्रींकुलजां
त्रिलोकसुषमाधिष्ण्यात्मभूमोहन॥४॥काकन्यापुरुरूपशीलगुणधीयुक्ताकुलीनावयोविद्यारूपकुलार्थधामगु
णशीलैर्नात्मतुल्यंपतिम्॥कालेत्वांनवृणीतभोमदुपतेकृष्णार्थबधोनरश्रेष्ठप्राणिमनोभिराममनयनानन्दासु
नाथप्रभो॥५॥तस्मात्वंतुपतिर्वृतःखलुमयास्वात्मार्पितश्च्यवतेजायांस्वस्यविधेहिमामिहसमागत्यादिहत्रीश्वर
॥मात्वद्भागमहोभिमर्शतुहरेचैद्यःसमागत्यमांपंचास्यस्यबलिंसृगालवदसौपद्मायताक्षारिहन्॥६॥पूर्तेष्टव्र
तदानतीर्थगुरुविप्रार्चनाद्यैरलंलक्ष्मीशोभगवान्परात्परोयदिमयासंराधितोनित्यशः॥नह्यागत्यगताग्र
जोममकरंगृह्णातुकृष्णःपतिर्नैवान्येक्षितिपाःस्पृशंतुशिशुपालाद्याःसुधांकाकवत्॥७॥श्वोभाविन्युपया
मकेत्वमजितागुप्तोखिलैराजिभिरागत्यविदर्भकान्परिवृतोरामादिभिर्यादवैः॥निर्मथ्यप्रसभेनशाल्व
दमघोषापत्यचाहिद्रयसैन्यंचोद्वहराक्षसेनविधिनामांवीर्यशुल्कांविभो॥८॥त्वामन्तःपुरवर्तिनींकथमहंवधू
नहत्वोद्वहेवदस्यप्रवदाम्युपायमुपजोमात्पूर्वघस्रेस्तिवै॥यात्राप्यकुलदेवतस्यमहतीयस्यांवधूर्नूतनास्था
नीयोद्वहिर्विकान्गृहमुपागच्छेत्तदामांहर॥९॥यत्पादाब्जरजोभिरात्मशमलध्वंसायसत्पुरुषःस्नानंवां

छतिपार्वतीपतिरिवस्वाम्सा ।हृत्रोत्सदम्॥ यद्युज्वाक्षभवत्प्रसादमधुनानप्रामुयांतद्यसिन्त्स्वध्यानेन
मुहुस्त्वेजयमहवंजन्मभिः स्याच्चेत्॥१०॥तिमिकूर्मवराहधष्विनृसिंहवामनजामदग्न्यरघुत्तमरूपहसं
१४ कायवतारकेशुकेदाय्यहंनहिविच्युता॥त्वदासिकाद्यधुनारिभिःपतितास्मिदुःखदवानलेयदुनाथजीवयमां
कृपामृतदृष्टिवृष्टितरणमाम्॥११॥अलकावलीवृतमंबुजाक्षमुदारनाशमनोहरंसुभ्रुमालयंमुखचन्द्रमानि
रताविलोकयितुंसखे॥पद्वींसदातवलोकयेकरुणानिधेद्यगृहेस्थितास्मि विवाहकार्यविधाविभमप्रुष्पि
ताजनकादयः॥१२॥तवसुंदरास्यदिदृक्षयातृषितक्षणानितरांप्रभोवचनामृतश्रवणेक्षयाविकलास्म्यहनिशं
मुच्यतः॥हरणीवकाकगणैर्वृतासुहरैःकुबंधुगणैःसदानिजदासिकेतिविचार्यमोहरकेशरीवमुकुन्दभो॥१३॥
प्रयमंस्वदर्शनमादिपुरुषदेहिमेकरुणानिधविरहानलंसभयाद्रुमांहिततोहराद्रिसुतालये॥दमयासुरान्
शिशुपालत्र॥त्वजरासुतादिन्नृपान्प्रभोमृगराजवन्मृगधूर्तकान्नगरींयदोर्नयदासिकाम्॥१४॥यदुनाथ
दीनदयानिधसुपतेसुखातीमघासिचन्द्रमारलौकिकस्वमहोस्यहंतुचकोरिकाभुवनासुजीवनदोस्म्यहम्॥ १४
शिशुचातकीत्वृषितानितरांमृगयेभवन्तमहर्निशंसलिलंभवानशफरीत्वयावियुताधरहमसन्कथम्॥
१५॥वृकसंवृतांसुरभिंयथासुपतेवमांकरुणानिधेशिशुधान्यवप्रमिवांबुहीनमहंमृपरिहितात्वया॥अ
श्वारूढखगेश्ववलोकतेजननींयथाक्षुधयातुरःशिशुवत्सकोदृढदामबद्धगलोतथामृगयपतिम्॥१६॥

अहंतव प्रियाहरेस्त्वयासमंसदासश्चाधुना। क्षितेर्भरावतारणायपालनायवै ॥ स्वमार्गवर्त्तिनांसतांयदोःकु
लस्यसंमुदेत्वयाजनिःकृतासमाप्यतोविदर्भशान्तये ॥१७॥ सदोदरस्तुमांविभोद्यवारिघोनिपातयत्यतोरम
हिगकुलेश्वारक्षरक्षमज्जमज्जतीम् ॥ गजंयथाकुनक्रतोन्यथानतेकृपालता अरंशीघ्रंभवद्भिभक्तवत्सलातिं
हनरुरकृपानिधे ॥१८॥ यदुनाथकिंह्यधिकंलिखेनिखिलइंकेष्ववलाव्यथोज्वलनेषुवन्हिकणोयथानकरो
तिभिन्नविभासताम् ॥ अवभृत्यवत्सलमांव्रजेशदयानिधानरूदीशतेचरणारविन्दनिषेवणोत्सुकमानसींनि
जदासिकाम् ॥१९॥ इत्येतयदुदेवगुह्यतरसंदेशामियात्कारदुतमस्मिन्यत्करणीयमात्मनिविमृश्याश्वेव
तच्छ्रीमता ॥ इत्थंनक्रियतामितिद्विजगिराश्रीभीष्मजीयाहरिःसंदेशंतुनिशाम्यतत्क्षणमसोख्यान्तेनभेष्मी
ययो ॥२०॥ विप्रस्यध्रुवताविदर्भदुहितुःसंदेशकानश्रीपतिःस्मृत्वेकोनवरतांप्रियांस्वचरणेदीनानुकंपी
तदा ॥ मुंचत्लोचनतोजलंपुलकितांगःस्तब्धवाक्प्रमतःस्तन्वाद्वारवतींस्थितोयदुपतिःसोप्राणेश्यो
कुंडिनम् ॥२१॥ संदेशंद्विजताविदर्भदुहितुःश्रुत्वाकराब्जेनतद्धृत्वापाणिमुवाचतंद्विजवरंकृष्णोदयालुस
न् ॥ रुक्मिण्याहृदयेयथाममपिसदावर्त्ततितस्यांतथामश्चितंभगवन्नहंतुनलभेनिद्रांक्षपायामपि ॥२२॥ पूर्वभी
ष्मनृपःस्वयंवरमसोचक्रेस्वपुत्र्याःपतिंमामुद्दिश्यतदाविदर्भनगरेशात्वश्चजरासंधःहृद्रथः ॥ वैद्याद्या
शातशामममक्षितिभृतःकामज्वरव्याकुलास्तपांसुहृच्चकारसत्कृतिमलंरुक्मीवलीमेत्यतः ॥२३॥ तच्छ्र

त्वोपगतस्य भ्रमनगरं ब्रह्मेशशक्रादिभिः स्वस्थैर्देववरैर्नृभिः क्षितिगतैः संस्तूयमानस्य मे॥ स्वर्णछत्रसु
चामरव्यजनकैर्दिव्यै रथैराजताहद्वैश्वर्यमनादृत्य संस्कृतवान् रुक्मीर्षयाक्षोसहन्॥२४॥ ज्ञात्वाभ्यनुरागस
१५ क्तहृदयां लोयां स्वसारं तदासं मंत्र्योकसिद्धा त्वचैद्यमगधेशाद्यैर्नृपैरं धयीट॥ रुक्म्युद्धरुमन्यत स्वसहजा
यामे द्वियामांद्विषन्दूरीकृत्यरुद्धात्स्वयंवरमसौ कुशंस्त्वपित्रोर्ददन्॥२५॥ वेदाहं विनिवारितापरिणयामद्व
षता रुक्मिणा तां भूपापसदान् जरासुतमुखानुन्मथ्य संख्ये हठात्॥ आनेष्याम्यनवद्यविग्रहवतीं तां मत्परा
मधसोऽग्निज्वालामिव विप्रवर्य वचनं सत्यं मयोक्तं तव॥२५॥ कृष्णो विप्रवरं स्वदेवतमिव श्रीद्वारवत्यां समा
स्वस्यावासयदासनः प्रियतमां हर्तुं विदर्भाल्लिजाम्॥ गंतुं तेन सहैव भीष्मनगरं पप्रच्छ पाणिग्रहतारं सोऽप्य
वद् द्विजोत्तमवरा द्वारावतीशं प्रति॥२६॥ विज्ञायाथ विवाहमं द्विजवराद्वैदर्भ्याः हरिः सूतमाहूय प्राह सुगुप्त
मवश्यं वतासंयुज्यतां मे रथः॥ इत्याश्रुत्य निजेश्वरस्य वचनं द्राक् दारुकः स्यंदनं संयोज्याश्ववरैश्चतुर्भिरितु
लं तूर्णमियायाश्रीपतिं॥२७॥ युक्तं सैन्यबलाहकामेघपुष्पसुमनः सुग्रीवकाख्यैर्मनोवेगैरिन्दुकराज्वलैः सुतु
रगैः श्यामककर्णस्थम्॥ दिव्यं दिव्यसुवर्णरत्नजटितं दिव्यायुधाढ्यं समानीय प्रांजलिरग्रतो भगवतस्तस्थौ १५
रहा दारुकः॥२८॥ आरुह्याथ रथं स्वयं द्विजवरं ह्यारोप्य वातानुगैरश्वैर्भीष्मसुतासुहार्दरसनाकृष्णो विद
र्भान् हरिः॥ आनर्तात्क्षिपयेकयागमदसौ विन्नपुसंबाधयन्मत्तेववाप्तिरितीशाशेषविधि भिक्ष्वयिस्यम

नान्यथा ॥ इति श्रीमद्द्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुन्दभट्टविरचिते रुक्मिणीमंगलाख्ये काव्ये ऽष्टमः स
र्गः ॥ ८ ॥ पुत्रस्नेहरुक्मांगतोऽथ नृपतिर्भीष्मो ध्वजं स्वां सुतां हृद्दृग्देहविचेष्टितैर्यदुपतौ सक्तां विजानन्नपि
॥ दास्यं श्चेदिसुताय तां श्रुतिमिवावष्टाय वैवाहिकं कर्माकारयदारणेन सकलैर्भृत्यैः सुतप्रीतये ॥ १ ॥ गं
धोदैर्बहुसिक्तमार्गविशिखा राजाध्वपण्यस्थलं संमृष्टागुरुधूपितो द्विस्थितं चित्रध्वजातोरणैः ॥ द्वारिद्वा
रि स्थलस्य रुक्मकलशैः रंभाभिराभूषितं जातं कुंडिनपत्तनं सुरपतिस्थानीयवद्योत्सवम् ॥ स्त्रीपुंसैरनुचिविग्रहैः
कनकवस्त्राभूषितैर्गंधस्रग्माल्याभूषणवद्भिरिष्टनगरीजुष्टा विदर्भेशितुः ॥ गीर्वाणैरमरावतीव पुरुहूतस्यासं
पूर्णा रथ्यरुरस्य इवैः पदगैश्च रत्नकनकैर्वासोभिराभूषितैः ॥ ३ ॥ गीर्वाणान्स्वपिहृन्समर्च्य विधिवद्राजा विद
ग्धिया विप्रान्वदविदोऽन्नकैर्बहुविधैः संभाज्य पित्वादरम् ॥ स्वां कन्यां प्रति मंगलं च विधिमासे वाचयामास तै
र्मंत्रज्ञैर्ग्रहशांतये स दक्षिणाग्निं स्वाजुहाव द्विजैः ॥ ४ ॥ अथर्ववित्पुरोधास्तु भैष्मीमाहृत दामुदा ॥ प्रेम्णावात्सल्य
पूर्णांगीं गृहमध्ये स्थितां शुभाम् ॥ ५ ॥ ध्यायतीं कृष्णचन्द्रस्य पदाब्जं दुरितापहम् ॥ प्रेम्णाश्रूपूर्णनेत्राब्जां कमलांकृ
ष्णचद्दृशाम् ॥ ६ ॥ तैलस्य शंकुरुष्वा धस्वां गान्मर्दं चकारय ॥ चारूपं सुते भैष्मि गणेशादींश्च पूजय ॥ ७ ॥ स्तुलपु
रोधसा वाक्यं कृष्णप्रियतमा यदा ॥ न किंचिदाह दुःखार्त्ता तदा माताहतां सुताम् ॥ ८ ॥ प्राणद्य तैलं स्पृश पुत्रि
कारय प्रियालसिद्धार्थरूरणुपंककैः ॥ उद्वर्तनं नापितकन्ययाष्टकैः स्नात्वा तया पूजय विघ्ननाशकम् ॥ ९ ॥ कृ

ष्णारतां त्वांनुवाप्यनोभिर्जन्मिनिनदत्यपि हि रुक्मी ॥ अनर्थकारि हटतेकरोति विवाहमेतत्त्वतत्क्षमस्व
१६ ॥१०॥ राज्ञो महान्विदमघोषनन्दनोजलेशयाक्रांतकवित्तनाथजित् ॥ तस्मै प्रदास्यत्यनुजां महाबलीभ्राता तव
त्वां रुदतीतिमंदधीः ॥११॥ सुते प्रसन्ना मातृजीवने दैवेनयद्वै बिहितं तदेवसत् ॥ नैवान्यथा दैवकृतं भविष्यती॥
त्यं खं विचार्यात्र करुष्व कर्मकम् ॥१२॥ धिक्प्राणिवीर्यमुत यो विधेर्बलं वलं समृत्तु स्तनये विदांवरा ॥ दैवाद्धि स
र्वं भवतीह देहिनां नैवान्यथाकर्तुमसोक्षमो विधिम् ॥१३॥ श्रुत्वेति मातुर्वचनं सुदुःखिता जाताथ सा वाक्यमु
वाच मातरम् ॥ ज्वरेण तीव्रेण सुतास्मि मे मनः संलीयते धारयितुं न शक्यते ॥१४॥ सकंपशीतज्वरतापतो
निशं दिनत्रयान्मे परितप्यते तनुः ॥ अतो न शक्ये गदितुं सुखेन तत्स्नानादिकं कर्तुमहं कुतः प्रसो ॥१५॥ तदं
कमध्ये विनिधाय रुक्मिणीसुतस्पदेहा श्रवदश्रुलोचनाम् ॥ उद्विग्नचित्तां चकसे रतां मृगीमिवावदत्सा ज
ननिव्ययान्विता ॥१६॥ हंतातुरा मे दुहिता भवेत्कथं चैषा द्वये नोपयमस्य वार्त्तया ॥ हेतुं न जाने यदकरोमि किं
व्यथौषधीं यथा जीवति जीवनप्रदा ॥१७॥ सुते प्रसूः पितृघनेघमातरं मां ब्रूहि दुःखस्य निदानमातुरे ॥ प्रस
न्नचित्ता भव जीवय प्रसूं दृष्ट्वा व्यथां ते विकलास्मि जीवने ॥१८॥ यस्या विवाहान्नतु सा प्रसन्न हृद्भवेत्क
थं त्वं व्यथितासि रुक्मिणि ॥ सुतेवदेत जननीं च जीवये सुत्का सुतां सा व्यथयातुराभवत् ॥१९॥ विमृ
घितामस्य मुखां ज्वरातुरां संविघ्ननेत्रांपरिकंपितस्तनुम् ॥ कृष्णेति नाथेति दयानिधे पते शुनैर्वदंती किं १६

पावन्नीन्नायत्॥२०॥ततोपिखिन्नाःपितरौसहोदराबिलोक्यभैष्मींविषमज्वराकुलाम्॥अन्येचयेज्ञाति
सुहृत्पुरोधसश्चकुश्चिकित्सांसुभिषग्भिरादरात्॥२१॥रुक्मीतुतस्याह्यपिपाणिपीडनंकृत्यंसमस्तंग्र
हशांतिपूर्वकम्॥अथर्वविद्धिप्रगणैश्चचारतांचैद्यायदास्यन्ज्वरिणेकुपथ्यवत्॥२२॥चैद्यस्यनाशायह
रिप्रियास्वहानवज्वरार्तस्यकुपथ्यवद्भवेत्॥दानाभिलाषोपिचरुक्मिणेंतदःकर्तुःपयोदानमिवारगस्यतत्॥२३॥
दृगश्रुपूरैर्वसनंनिसिंचतींज्वरेणतीव्रेणसुतप्तविग्रहाम्॥दुःखार्णवेसंपतितांसहोदरामुवाचरुक्मीकुरुकृत्य
मात्मनः॥२४॥दुग्धस्यपानंज्वरिणोन्तकाययैकर्तुःसुधादानमहेश्चयद्वत्॥वैद्यस्यदुःखायहरिप्रियेच्छदानस्यका
मापिविदर्भजस्य॥२४॥विवाहकृत्येक्षणजातिभीतांमृगींमृगेन्द्रादिवयूथभ्रष्टाम्॥हृदास्मरंतींहरिमात्मना
थंभैष्मीमथोत्पापयदातुरांवा॥२५॥आश्वास्यएनोलनयोषज्ञदरान्तेस्त्रादिकस्पर्शमकारयद्दलात्॥उभ्य
यदादेशिशुपालनामसाभैष्मीतदादुःखतरंगताकुला॥२६॥मखामहावृश्चिकघातवत्स्तनौतैलक्षपा
स्पर्शमधोक्षजप्रिया॥दग्धास्मिहाहेतिमुहुर्वदंत्सहोपपातच्छिन्नोकदलीवरुक्मिणी॥२७॥चैद्याकृयंवज्र
निपातघोरंश्रातुंनशाकेमृगशावनेत्रा॥व्याघ्रध्वनिंबालमृगीवभैष्मीततोगताकृष्यवपुस्तदिद्धत्॥२८॥तथा
पिमातातनयामभूषयत्संस्नाप्यसिवाहहृत्सुभेजलैः॥स्वबर्णवासोभिरमूल्यकैस्तथासुगंधमाल्यैर्भरभूषणै
त्तमैः॥२९॥सुस्नानांसुदतींशुभाहनिचालालंकृतांरुक्मिणींचशरत्नसुवर्णभूषणगलालंकारकेयूरकैः॥

नासालंक्रियया‌ंगुलीयकरभ्राजिस्सुकांचीतुलाकोट्यैरभिभूषितां च विदधुस्तकौतुके मंगलाम्॥३०॥
२८ मुक्तागुंफितकुंतलारुणनिचोलादर्शजास्यांकोद्यद्दास्कारात्फुलितंणाष्टमलकालिं लोलमस्येक्षणम्॥
सन्नासाभरणं ललाटतिलकारक्तारुणापुष्पितं भ्रातुश्चात्यनयं विचार्य हृदि सा बाष्पाम्बुधारां दृशा॥३१॥
दृष्ट्वा तां प्रवदश्रु सिक्तवसनां माताह कस्मात्सुते तत्तांभःस्तव तीक्ष्णाद्धुदत्त वोद्वाहोत्सवमंगलं॥ गायंतीष्व
वलासु चातिजननीवाचं समाश्रुत्य तां भैष्मी प्राह मिषेणमेनयनयोरुद्वर्तनां शं गतम्॥३२॥रुक्मीवशेगराटदुहितुर्वि
वाहकर्म करोत पित्रमरार्चनादि॥ संभाजपामाससुभक्ष्यभोज्यैर्विप्रान्तमानादरतो निमंत्र्य॥३३॥नवीनवासोयु
गलेन भूषणैर्विभूषितां मंत्रजलाभिषेकतः॥ सिक्तासुसूत्रैः कृतमंगलां सुतामुद्दिश्य कर्माण्यखिलान्यकारय
त॥३४॥सामर्ग्यजुर्मंत्रगणैर्द्विजोत्तमा भैष्म्यास्तु रक्षां विदधुर्विधानतः॥अथर्वविद्विप्रवरो हुताशनैर्जुहाव
विप्रैर्ग्रहशान्तये सदा॥३५॥हिरण्यरूप्यांशुकरत्नमुख्यान्तिलान्सुकृष्णान्गुडमिश्रितांश्च अत्रान्यलंकार
युताः वरागाराजा विधिज्ञो व्यतरद्द्विजेभ्यः॥३६॥तस्मिन्विवाहे सुहृदः समस्तास्समागमन्भूपतयश्च हूताः॥
कृष्णद्विषा राज्यसदोधनत्राः स्वाकारिताः पामररूक्मिणाते॥३७॥सर्वे जनाः सद्वसनाः सुवेषाः सुवर्णरत्नाभर
णाज्वलांगाः॥ महाप्रमोदाद्दुपयामकर्मन्चक्रुर्हि रुक्मिप्रियवांछयाते॥३८॥चतुर्विधं वाद्यमवादयन्नराजगु
स्त्रियो मंगलगीतिमादरात्॥ चित्रां धरीः रत्नसुवर्णभूषणा गानप्रवीणा हृदयाः सवप्रदाः॥३९॥भैष्मी बिनाका १८

पिनदृश्यतेत्वरीदुःखीकृशाःशुष्कहृदास्यपंकजा॥कृष्णात्वयेकृच्छ्रतपोधरांसदाकृष्णाचिन्तांविकलांविवाहे
॥४०॥सुभुक्षितागंधसुमाल्यपोषितादिभिस्तुतष्टकिंसुखितांप्रयातिवै॥कृष्णस्यहाय्योनिधिभिर्विभूतिभिःसं
र्मचितोनैतिसुखंतथाजनः॥इतिश्रीद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचितेरुक्मिणीमंगलाख्ये
काव्येनवमःसर्गः॥९॥कृष्णैकचित्ताविकलेन्द्रियायाभैष्म्याःसुगंधाभरणांशुकानि॥सद्भक्ष्यभोज्येरवसरवीवचां
सिसुखायकिंचिन्नबभुबुरत्र॥१॥दुःखायजातंसकलंपदार्थस्सुधार्दितायाइवभीष्मपुत्र्याः॥कृष्णंविनाद्वारव
तीशमीशंदेहोपिदेहापिभारायबभूवसासुः॥२॥सूचीतोदइवाचरत्यलमलंकारोप्यरण्याग्निवद्धस्त्रंवृश्चिकपंक्ति
बत्सुमनसांमालाग्निकीलायते॥वायुर्दक्षिणदिग्भवोमलयजालेपोठिलेपापतेरुक्मिण्याःस्वजनोरिवत्तनुरिसंभ
रायतेतंविना॥३॥रहःस्थिताभीष्मसुताहृदाकुलासंचिंतयंत्यागमनंप्रियात्मनः॥यथ्यच्युताबालमृगीवसाब्रवीन्नि
जांसखींकृष्णपराजमानसीम्॥४॥द्विजवर्यमानसचालिदेवबिंदपदंप्रणमामितेधनमासमर्व्यतमाप्रणम्यचपु
च्छमहृयचसाप्रिये॥यदुनाथईशविधीश्वरोविरहानलंशमयन्कैर्ममजीवनंप्रददन्कदासगमिष्यतीतिपति
हरिः॥५॥दमयन्द्रदितस्तनयाच्चलाच्छिशुपालशाल्वजरासुतान्सबलानखगेश्वखद्गअंगगणानचिन्त्यवलश्चपि
यं॥ममहृन्व्यथांशमयन्कदासमुपेष्यतीक्ष्णर्मनीतिरवगोद्धि तज्ञवरंमहादरतोनुपश्चसिरिवप्रिये॥६॥जलदाय

यासौकैलैदेवपामयन्दि तिरुहस्यकविरहानरूपामयन्कदासुखयत्यहोममभानसम्॥सजलांबुदासितविग्रह
१८ श्चपरांशुकोवसुदेवजोयगमिष्यतीतिवदद्वितस्यपदावनिज्यजलेपिबे॥७॥यदुनाथकृष्णदयानिधेव्रजनाथमांशरणं
गतांविरहानलेपतितामवाद्यकौरिंययासरसीतले॥कमपीहरक्षकमात्मनोनहिलोकयेजगतीतलेपतितविधीशमु
खामराच्यभवंतिकालशायोमुखे॥८॥इतिरुक्मिणीवचनंसखीश्रवणंविधायसुदुःखिताश्रुमुखीतदेवतुदेवविज्ञ
मकारयद्रहसीष्टदम्॥प्रणतिंविधायधनंसमर्घ्यसुभासनस्थितमाशुतंसमपृच्छदात्मपतिंव्रजेशसुतंविदर्भ
नृपात्मजा॥९॥व्रजेशनन्दनोममप्रियःकदागमिष्यतीतिखेचरत्नवर्यसंविचार्यसत्वरंवद॥प्रसन्नहृदिजोत्तमोप्युवाच
भीष्मजेशृणुष्वयामद्यस्त्रीएवतेपतिःसमेष्यतीध्रुवम्॥१०॥त्यजाद्यशोकसंततिंचरेणसाकमेवतेपतिस्तुवर्तसेयनेः
ब्रुवेसुसत्यमेववै॥हरिष्यतिव्रजेशजोद्रिकन्यकागेहवलाद्विदर्भराजकन्यकांदसंविधायवैरिषु॥११॥सुधोपम
वचस्तुतस्यरुक्मिणीनिशम्यतप्रसन्नहृत्क्षणंस्यितंद्विजोत्तमंस्वमौलिनाहादरंहृदाविधायविप्रवर्यमाननाममौ
लिनो॥समर्च्यरत्नरुक्मवस्त्रगंधमोदयन्नास्यकैरुवाचखेहारत्नतेवचोस्तुतथ्यमेवहि॥१२॥ततजगाममंदिरं १८
प्रशस्यतांद्विजर्षभोविदर्भजाप्रसन्नहृद्धमवगेहमध्यगा॥जगौसखिभिरीश्वरंपतिंव्रजेशनन्दनंस्वभक्तदुःख
मात्मदस्वभृत्यदुःखहारिणम्॥१३॥परात्परंविराजेशपबंदितांघ्रिपंकजंरमालयांगमच्युतंनिधायमानसांबुजे
॥समस्तवेदमौलिभिःसमीडितंस्वलद्विरासखीसमंगोविंदभजंतीपरारमा॥१४॥वसुदेवनन्दनदेवकीसुतकृ

ष्णगोकुलनाथमेदृशिगोचरत्वमुपेष्यसित्वमहोकदान्नामयनमुचं॥उदधिंघटोद्भववद्धनुःस्वनतोरिहृत्सुविदार
यन्मृगराजवत्करिमस्तकंकलेहरभिषुकंशरेः॥२५॥अवलोकयेहमहोकदागरुडांकरणीरथस्थितंवानकांशुकंनव
नीरदाद्भुतविग्रहंवनमालिनम्॥हिमभातपत्रसुचामरव्यजनैरलंकृतमद्भुताभरणैर्युतंनवनेघवञ्चपलायुतंविवि
वगमम्॥२६॥मकरश्रवाभरणंकिरीटिनमंबुजच्छदनेक्षणंमकलावलीवृतचारुकंजमुखंससुभ्रनसंपतिम्॥सित
कुंदकुड्मलदंतमत्यरुणाधरोष्टमहोज्वलंसुकपोलमंबुजहस्तपादमहीन्द्रभोगभुजंभजे॥२७॥गजमौक्तिकावलिकंठ
मगदंकंकणांगुलिभूषणांघ्रिविभूषणादिविभूषितंकमलालयंहृदयप्रियं॥अवलोकयेसखिगोकुलेशसुतंकदेहसमा
गतंनिजदासिकावनहेतुतोनिजवत्सलंयदुनन्दनम्॥२८॥अरिशंखपद्मगदासिचर्मधनुःशराढ्यकरार्णजोनिजभ
क्तदुःखसमुद्रशोषकलंपरःशरणप्रदः॥स्वरयंकदाद्यवरोहयिष्यतिमांप्रगृह्यकरेवलात्स्वकेरणकेशरित्वभागमलंद
मंप्रददन्निपौ॥२९॥सुषमालयंस्मरमोहनांगमनन्तमच्युतमात्मदंनिजभृत्यवत्सलमात्मनाथमुदारकीर्तिमजामर
म्॥परमप्रमोदसमुद्रमीशविधीन्द्रशेषमुखैःस्तुतंकरुणार्णवंसमवाहिभीतजनाभयप्रदमाभजे॥२०॥अमरद्रु
मांघ्रिमित्रोषसव्यमजापरंव्रजराजजंवसुधामरासुरणजकाननपावकंस्वतुलप्रभम्॥सुरविप्रधेनुसमुद्रवद्विकर
यदाःकुलवारिजप्रियकारकंभुवनेविधर्मतिमोविनाशकरंभजे॥२१॥गरलाविलस्तनपूतनानिकषात्मजाज
गदात्मजस्तजातानापिजिघांसयास्तनमासपर्य्यवराम्हतम्॥समवापयोगिसुदुर्लभमुचितांह्युसत्तांसंपरास

रोनिजभक्तवेषचतोध्यदोषदृगीश्वरोवतुमामिह॥२२॥अखिलेशमौलिविभूषणाग्रचिलुंठनेडितपीठकःश्रुति
१९ मौलिरत्नसमीडितांघ्रिपदोसमाधिकभूतिराट्॥निजभक्तभक्तियुतस्त्रिधीश्वरआततेक्षितकामदोममदृष्टिगोच
रतांकदासमियान्महोत्सववारिधिः॥२३॥इतिरुक्मिणीकमलाजगौहृदयेनकृष्णपदाब्जंपरिरभ्यगद्गदकमुदा
श्रुकलापूतेक्षणवारिजा॥पुलिकांचिताखिलकामनापरिपूरकंहरिहार्ददंवसुदेवनन्दनचन्द्रचक्रसुखप्रदंभवना
शनम्॥२४॥निजनर्मदालियुतारहोग्रहमध्यगायदुपप्रियास्वसहोदरेहितदुःखिताखिलदुःखनाशिनमात्मद
म्॥प्रियमीश्वरेश्वरमात्मनात्मनिसंनिधायमुहुर्मुहुःकमलाजगौनिजनाथकृष्णपदाब्जदर्शनकाम्यया॥२५॥
इतिश्रीद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचितरुक्मिणीमंगलाख्येकाव्येदशमःसर्गः॥१०॥अथद्वि
जायागोंधसूतवैदिनःपत्रींसमादायविदर्भभूभृतः॥चैद्यंययुःसत्वरमश्वकुंजररथावस्त्राभरणादिचाद
रात्॥१॥संप्राप्यचैद्येशपुरंमहाद्भुतंगजाश्वयानैःपदिकैःसुसंकुलम्॥लोकाधिपैश्वर्ययुतंसुरद्विषंव्यलो
कयन्स्तेदमघोषमास्थितम्॥२॥सभास्थितंपुत्रयुतंसहोदरैरूपोपविष्टैःसरूच्चदिभूभृतम्॥प्रदश्यसंप्राप्य
महादराश्चिताःशुभंह्यपृच्छन्ससुतस्यतस्यते॥३॥भीष्मोनृपःपुत्रसमन्वितोद्यसपुत्रभृत्याप्तसहोदरस्याम्॥ १९
संपृच्छतेनोवचसान्वपन्द्रूचैद्येशभद्रंपरमादरेण॥४॥पृष्ठावदित्वाकुशलंनृपस्यभीष्मस्यपुत्रैःमहितस्यवि
प्राः॥पत्रींददुस्तांलिखितांचरुक्मिणाचैद्यापतेवाक्यमनोसमूचुः॥५॥तूर्णंविवाहंशिशुपालनाम्नःसुतश्चस्य

दीशुकरूष्वमोदात।। यारुक्मिणीद्वारवतीश्वराय दत्ताविदर्भेशेन्द्रेपणराजन्।।६।। निर्वार्यरुक्मीबलतोविवाहंकृष्ण
स्यभैष्म्याशिशुपालनाम्ने।।मित्रायदास्यत्यनुजांत्वदीयपुत्रायतीमांप्रगृहाणराजन्।।७।। रथाश्वनागान्मणिरुक्म
भूषणंसुवर्णरौप्यंसफलाक्षतायुधम्।।संप्रेषितंरुक्मिनृपेणचादरात्संगृह्यतूर्णंतिलकंशिशोःकुरु।।८।।आरोहयित्वाति
लकंसुतस्यप्रस्थानमथैनकुरुष्वचैद्य।।सर्वैस्वसैन्यैर्निजबांधवाद्यैरागच्छवैवैदर्भपुरंसुखेन।।९।।श्रुत्वाथराजाद्म
घोषनामासूताक्तिमालोक्यचपत्रिकांताम्।।विदर्भराजेन्द्रसुतस्यहर्षसंप्राप्यतानाहमहादरेण।।१०।।भोसूतभोमा
गधवंदिवर्यधन्योस्म्यहंयस्यसुतस्यरुक्मी।।ददातितांभीष्मसुतांजनेषुसुदुर्लभांरूपतिरस्कृतात्वाम्।।११।।
कृमेवसुतोयंशिशुपालनामास्वभूर्नुवर्णातिकदारगात्रः।।क्वभीष्मराजेन्द्रसुतानिरंकपूर्णेन्दुजलजास्तमाङ्गी।।
१२।।लोकोत्तमांभीष्मसुतांन्दुर्लभांपरांस्त्रियंदेववरोत्तमाचित्ताम्।।निदेषिदेहांजनमोहिनींजनकोवैनमुंचेत
विलोक्यरुक्मिणीम्।।१३।।अहंकरिष्येशिशुपालनाम्नःपुत्रस्यमोदात्करपीडतेवै।।ददातिरुक्मीस्वसहोद
रांतांभैष्मीपदाग्र्यांशिशिपालकाय।।१४।।अगत्यचद्वारवतीपतिःसविदर्भराजस्यसुतांहरेत्तदा।।पातस्या
मतनैवबर्यससैन्यकासमित्रभृत्यासजनाःस्तुकुर्विता।।१५।।तस्माद्धयंकुंडितमात्मबांधवैर्यस्यामहेभ्रा
क्तगजाश्वपतिभिः।।समर्थयानैःससुहृद्भिरात्मनःत्रात्राहरिर्वैविजिगाषयावलात्।।१६।।उत्कातिच्चैद्याय
समर्च्यतंधनैर्वस्त्रेणचाभोजवदंघसादरात्।।लग्नेशुभेचेदिपतिःसुतस्यतैर्विप्रैःप्रमोदात्तिलकंस्म

कारयत् ॥१७॥ भाष्मस्य पुत्र्यास्तु विवाहलग्नं प्रोच्याय पूजां दमघोषराजः ॥ पत्रीं गृहीत्वाशु पुनः पुरीं तं प्रा
प्यातुरात्मा सकलं नृपाय ॥१७॥ ददुश्च पत्रीं परमादरेण चैद्यस्य वैदर्भसुताय दूताः ॥ सुसत्कृता तनययुस्वगेहं सं
२० प्राप्य पूजां द्विजसूतकाद्याः ॥१८॥ चैद्योथ पुत्रोपयमस्य पत्रिकां स्वपुत्रमित्रेषु लिलेख चादरात् ॥ अस्तादिंश्या
गाव धियेक्षितीश्वरा समाह्वयत्कृष्णरिपून्ससैन्यकान् ॥१९॥ सैन्यैर्युतं वीरतमं जरासुतं ज्ञात्वं द्विजास्यं द्विवि
दं धरासुतम् ॥ विदूरथां दीन्त्रातज्ञाभहीभृतः समाह्वय द्राग्महरिद्विषान्नृपान् ॥२०॥ इति श्री द्राविडकान्हजीभ
ट्टात्मजबालमुकुंदभट्टविरचितरुक्मिणीमंगलकाव्ये एकादशः सर्गः ॥११॥ पुत्रायाभ्युदयाचितं द्विजगणे
मंत्रज्ञकैस्साखिलं कर्माकारयदादरेण दमघोषाख्यो नृपः सार्धकास्यु ॥ तभ्यो गाः समलंकृतास्तिलगुडा
न्वासाहिरण्यं मणिं रूप्यंजाजास्व चार्पयदात्मजोदपतृषासंतर्प्य दिव्यांधसा ॥१॥ द्वात्रिंशाध्वजनीभिरश्व
पदिकैः स्वर्णोज्ज्वलैः स्यंदनैर्नागैश्च सुवाति मदोत्कटैर्ध्वजपताकाभूषणालंकृतैः ॥ वीरैः काबचिकैर्वरा २०
युधधरैर्युक्ताभिरासंवृतश्चैद्यश्चीप्रवरांसुतं झटतिसंराप्यायये कुण्ठिनम् ॥२॥ ढक्कादुंदुभिमर्दला
नकघनानछादिकानां गजाज्ञानयषुजनैः स्यंदननितरांसंन्नादितानां रवैः ॥ कुर्वन्भिन्नदिरः श्रवंजन
मनीकैर्भूतलं कंपयन्सेनाघातरजोभिरंधतमसं लोकस्तृजन्दुस्तरम् ॥२॥ मार्गेलिस्यरथोव्यवर्ततिगजा
श्वाःपंगवंस्यु भहान्गृध्रोष्ट्रितवान्ध्वजांध्वजपताकावायुनास्त्रोटिता ॥ रक्तंवारिधरावववर्षुसस्सा

नीकात्मकंपोभवचैद्यस्यात्मजपाणिपीडनमहोकतुपुरंगच्छतः ॥ ३ ॥ इन्द्रारिध्वजनीशतातुलमहा
भाराकुलांगास्तदा भेरीमर्दलतालकानकपटोमंद्रादिवाद्यस्वनैः ॥ निद्रादस्यमिषेणसार्तनिनदंचक्रो
शहेति प्रभो दीनानाथदयानिधानभगवन्कृष्णार्तिहन्याहिमाम् ॥ ४ ॥ श्रुत्वाघोररवंतुचैद्यतनयानीकस्य
नारीनराःसंविघ्नाभृगवघ्नेनमृगरिपोत्ययंमनिरे ॥ उल्कापातमभूत्पवतश्च धरणीकंपोजनानांहृदः कं
पोभाभलिनंबलैरूपगतेचैद्यात्मजेकुंडिनम् ॥ ५ ॥ ज्ञात्वाचैद्यनृपंसमागतमथो भीष्मोन्नृपोरुक्मिणः
प्रीत्यैमित्रसुहृद्भिरात्मसहजैःसाकंपयावग्रतः ॥ पुत्रैःरुक्मिमुखैर्मृदंगपटहाधारावसुक्तो द्विजाधारावै
मंगलवस्तुभिर्ध्वजपताकाद्यैःसुवर्णांशुकैः ॥ ६ ॥ श्रुत्वागतंतं शिशुपालमत्रविदर्भराजेंद्रसुतागतेमोहम् ।
अवापदेहीवयमंचिलोक्यकालांतकाख्यंग्रहमध्यगासा ॥ ७ ॥ कृष्णांघ्रिपद्मविनिधायमानसंजगादभै
ष्मीनिजचेटिमातुरा ॥ चित्तंधत्तःकृष्णपदारविंदकःसर्वात्मनानन्दघनोमयानिशम् ॥ ८ ॥ भ्रातासुरामा
मसुरायदातुंसमुद्यतोतस्तनुमुत्सृजामि ॥ नैक्षलयंलोचनतोपिकृष्णभार्यायियोदृकामइनप्रभावे ॥
९ ॥ उक्तेतिचेटिंहरिवद्धभासतीविदर्भजाकृष्णपदाब्जमात्मनि ॥ सेचिंतयन्तीनहिसोसकृतदासून्स्य
क्तुमीशागमनाशयातुरा ॥ १० ॥ यदुदेवकृष्णवियोगकाननवह्नितःश्वसनाकुलीत्वल्कलहोबभूवविद
र्भराजदुहितुःप्रयोजहेशम्तदा ॥ प्रथमस्तयोःरभसाशरीरमरंमुहुर्दहतपराजलधारयाशुचशीतसंकुरु

(हृदिचिंतनेनसमागतेष्टपतिंगतापरिरभ्यतजलधिंनदीवविहायनामनिजाकृतिंखलुरुक्मिणी॥मुनिवत्स

तेप्रियेक्षणवांछया॥१२॥नवनीलनीरदचारुमोदनतनुंतडिद्वसनंसदाभिनवांसमस्तभयघ्नशीतकिरीटिमा
प्रियाकसमच्युतम्॥विनिधायभूषणभूषणांगमजेन्द्रालब्ध्यपदंहृदिन्नहिवेदेदेहमिमंजनंचतदाविदर्भसुताप
रम॥१२॥जलधिंहिविष्णुपदीवनामवरूपमाशुविहायसहृदिचिंतनेनसमागतेष्टपतिंगताखलुरुक्मिणी
२१ ॥मुनिवत्समाधिगतेनवंदनिजपरंतनुमात्मनःपरिरभ्यकृष्णपदारविन्दमभीष्टमाप्यमुदंपराम्॥१३॥तस्यांक्ष
पायांमग्नवत्सुनत्वमस्तुभैष्म्याखलुजीवनप्रदम्॥तस्मिन्ददर्शास्मिभुवंसुखासनस्थितंवशिष्टादिमुनीश्व
रैर्वृतम्॥१४॥प्रश्नास्यभैष्मीकमलासनोब्रवीत्साभैरमेश्नोगिरिजालयेध्रुवम्॥हरिष्यतित्वांवसुदेवनन्द
नोद्दृत्वादमंदुष्टगणेषुभक्तयः॥१५॥विधायखड्गेनत्वदग्रजस्यमुखंकुरूपंह्यघमस्यकृष्णः॥त्वांद्वारिकामा
नुनयिष्यतीशोरामादिभिर्वृष्णिगणैर्युतःसः॥१६॥ततोददर्शास्मिपतिंचदूतमंकृष्णांभवानीनिलयेबलात्क
रे॥प्रगृह्यचारुमानमतीववेगतोहरन्तमालिप्रमुखैरिमर्दनम्॥१७॥विलोकयन्त्याद्यतिहार्दतोहरिर्भैष्म्याः
गतायाःसुखवीरिधिंतदा॥स्वप्नोजगामाश्रवधतस्यचित्तवसुदुःखतःप्राप्तमभीष्टसिद्धिदम्॥१८॥
तामाहमातातनयेस्वसौधमारुह्यशीघ्रंसखिभिःपमाजम्॥विलोक्यतांचैद्यसुतस्यवास्थितस्यसक्ष
अश्रुचामस्य॥१९॥श्रुत्वाप्रसोःवाक्यमतीवघोरंविदारकंचेतसअस्मनोहि॥दंभोलिवद्भूमिधरस्यभै २१
ष्मीचक्षुंनशाकेव्यथिताबभूव॥२०॥तदादृगब्जाश्रुततिंमुमोचदुःखाद्विरिश्रोतइवाकुलासा॥कृष्णात्मना

थेश्वर दीनबंधो मांपाहि दुःखाब्धिगतां दयालो ॥२१॥ हृदा समालिंग्य निजेश्वरस्य पादारविंदं गृणतीं मुहुर्मुहुः ॥ मा ताडभैषीः शृणु मे वचः सुत हठेन कार्यः करपीडनेत्वया ॥२२॥ भ्रातुर्विधेयं वचनं सुगोत्र जेयथोननंदयेत्कुरुत तथाखिलम् ॥ आश्वासयंती जननीमुवाच साध्वसाश्रुरोष्टाद्दशनैः रूषकुरुला ॥२३॥ अधिकं ब्रवीषि यदा प्रसोऽभवती शापाभिरूषा तदातवबाकदेहमधिकं रुदं कुलनं यथा तृणसंचयम् ॥ अज्ञानि मुखे ग्रजरूक्मिणऽपतत्प्रवाचियतः कृतेहृदयक्षतलवणं ददासि मुहुर्मुहुर्जननीमम ॥२४॥ पतिरस्तिमेव्रजनाथ ईशविधीन्द्रशेषमुखस्तुतानिजभक्तवत्सल आत्मनिर्भजनीयपादपयोजकः ॥ अवलोकनीयतरूपरः सुषमालयेः परमेश्वरोयदुवृष्णिमाधवपालकोसुरवृंदनामाकरानलः ॥२५॥ अविता मनुः प्रलये झषाकृतिनोद्धृता किटिरूपिणा पृथिवी हता दितिजोद्धृतः कनकाचलः कमठांगिना ॥ असुराधिपो नरसिंहविग्रहधारिणा ह्युविदारितो वटुवामनाकृतिना बलिश्छलितो न्टपाश्च गुणा हताः ॥२६॥ दशमस्तकोरघुवंशिनिविहतोविताजनकात्मजा क्षितिभारदैत्यविनाशिना हलधारिणा सुधाविता ॥ जिनरूपिणा सुमनोद्विषः सुविमोहिता खिदिवोविताधमभूभृतादमितोस्त्र कल्किवपुर्धरेणपरेणयत् ॥२७॥ अवलोकनीयतरः पतिर्मम दीनबंधुरभीष्टदो भवतीभिरत्तयदृसमाव्रजपालकः ॥ निखिलेश्वरोद्भुतविक्रमो निजभक्तदुःखविदारकः स हि दीनबंधुरिहाद्यरक्षतु

मां विचार्य निजालिकाम् ॥२७॥ खरगोष्टगारुवराहकुक्कुरमर्कटोनुसमास्थिषान्नविलोकयेहमक्षाकदापि
विधीन्द्राङ्कमुखानमि ॥ समयाहिवक्रगतानरिव यानुचरान्प्र सोतम्हेतप्रभुंपरमप्रमोदसेमुद्रयाल
२२ निकेतनंब्रजपालजम् ॥२८॥ इतिरुक्मिणीगदितंनिशम्यपुनर्विचार्य्यचरुक्मिणेगतिहटंप्रसूस्वतिविक
लासददोनकिंचनसोत्तरम् ॥ अवलंव्यधैर्यमुवाचकृष्णपदारविन्दरतांसुतेप्रणमय्यतुंरक्षतुतेहरिपरमे
श्वरः प्रणतातिहा ॥२९॥ इतिश्रीमद्राविडकान्हजीभट्टात्मजबालमुकुन्दभट्टविरचितेश्रीरुक्मिणीमं
गलाख्येकाव्येद्वादशसर्गः १२ ॥ चैयंविदर्भाधिपतिःसमेत्यसमित्रबंधुश्चसभृत्यसैन्यः ॥ संपूजयामाससुवर्णव
स्त्रालंकारकैःपुत्रमुदोहयासः ॥१॥ निवेशयामाससखैन्यबांधवंचैद्यंसपुत्रंसरथाश्वकुंजरम् ॥ विनिर्मितेस्वन्यगृहे
जलांसधसापूर्णितुंगेचसुविस्ततांवरे ॥२॥ दृष्ट्वातंशिशुपालमुन्नतहतुलंबोधरोष्टकपितुंडकाकरुचंमहोदर
गलंसूक्ष्मश्रवंन्याभुजम् ॥ गाधमश्रुतिखिप्रसाधुसुमनष्टशत्रुंबलौजास्यदंदैत्येन्द्रंसभूवदुःखिततमोस्मरत्वाल
ज्माभिन्दुभाम् ॥३॥ चिन्तेप्राहनृपोमयायदिरमानाथःसमाराधितोधर्मेणैवसमर्चिताद्विजकुलानित्यंप्रजापालि
ताः ॥ तेनेवाश्रुमुखाघगच्छतुपुरंचैद्याद्यसंप्राप्यमेकन्यांचन्द्रमुखींहरेयदुपतिःकृष्णःसमागत्यवै ॥४॥ क्वेयं
मद्दुहिताविधूत्तममुखीमप्रातिमद्धीशुभाश्रीकृष्णांघ्रिसजोजदत्तहृदयासर्वात्मनातप्रिया ॥ क्वायंलोकसुधि २२
कृतोहिशिशुपालोरुक्मीणास्वीकृतोदैत्यांश्चेतिमहानयोभवतिसेनेनैवपातःस्रतो ॥५॥ रुक्मात्समागत्यसु